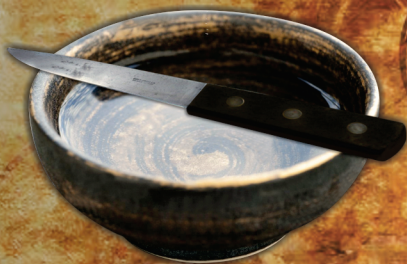

საბა მეტრეველი

გამოლოცვანი

საბა მეტრეველი

გ ა მ ო ლ ო ც ვ ა ნ ი

თბილისი
2017

SABA METREVELI

THE DISENCHANTMENT SPELLS

**TBILISI
2017**

ნიგნში შესული და გამოკვლეულია ის გამოლოცვები, რომლებიც ავტორმა ათი წლის ასაკში ბებიისგან ისწავლა და თავად იქცა შემლოცველად. ნაშრომი საინტერესოა იმიტაც, რომ მკვლევარი აღადგენს ყველაფერს, რაც თავად გადახდა, როგორც რიტუალის წარმმართველს. სამეცნიერო აპარატთან ერთად, გამოლოცვანში გაცოცხლებულია ყველა ნიუანსი თავისი კურიოზებით.

ნიგნი დაიწერა მათთვის, ვისაც აქვს ინტერესი თანამედროვე ინფორმაციული ტექნოლოგიების ბუმში გაქრობის პირას მდგომი ამ ჟანრის მიმართ და ადვილად არ ეთმობა ქართული ფოლკლორის ეს იშვიათი სახეობა.

რედაქტორი **ამირან არაბული**

გამომცემლობა “მნიგნობარი”

ISBN 978-9941-465-95-6

შინაარსი

ტერმინთა შესახებ -----	6
გამოლოცვების ფორმა და სტრუქტურა -----	15
აბრაკადაბრა -----	29
გამოლოცვანის პოეტიკა -----	33
პაგანიზაცია -----	44
აპოკრიფული ლოცვები -----	52
გამოლოცვა, როგორც რიტუალი -----	62
გამოლოცვანი:	
• ნათვალეებისა -----	81
• მოფურჩხულისა -----	84
• უჟმურისა -----	87
• წელკავისა -----	88
• ნაღძუებისა -----	89
• ორსულისა -----	90
• სირსვილისა -----	91
• ბღიერისა -----	92
• ჭვალისა -----	93
• ღორის ხოკისა -----	94

• წყლისა - I ვარიანტი -----	95
• წყლისა - II ვარიანტი-----	96
• თვალის ტკივილისა -----	98
• ნაცობრისა - I ვარიანტი -----	99
• ნაცობრისა - II ვარიანტი -----	100
• ნაცობრისა - III ვარიანტი-----	101
• შაკიკისა - I ვარიანტი -----	102
• შაკიკისა - II ვარიანტი -----	103
• დამწვრობისა -----	104
• გველის ნაკბენისა -----	105
• შეშინებულისა -----	106
ტყვიის გადადნობა-----	109
შენიშვნები და კომენტარები -----	111
ბოლოთქმის მაგიერ -----	127
Summary -----	146
დამონმებანი -----	148

ტერმინთა შესახებ

ვიდრე შელოცვების სტრუქტურას განვიხილავდეთ, მანამ მოკლედ თავად ტერმინის შესახებ. თავის დროზე თამარ ოქროშიძემ ქართულ ბიბლიაში, კერძოდ, იერემიას წინასწარმეტყველებაში, მიაკვლია შელოცვის ნაცვალს, ეკვივალენტს, ტერმინ “სახრვას”: “რამეთუ აჰა ესერა მოვავლინე თქუენ ზედა გუელნი მომსრველნი, რომელთა მიმართ არა არს სახრვაჲ და გიკბენდნენ თქუენ” (იერ. 8, 17). ეს ფორმა დასტურდება როგორც გელათურ ნუსხაში, ისე ბაქარის ბიბლიაშიც და მცხეთურ ხელნაწერშიც. სახრვა შელოცვის პროცესს აღნიშნავს და ხაზს უსვამს ამ ჟანრის მაგიურ ბუნებას (ოქროშიძე 1955: 175-176).

რა თქმა უნდა, ძველ ქართულში “სახრვა”, ძირითადად, ნიშნავს “გრძნეულებას” და “სახრული” - გრძნეულს (სარჯველაძე 2001: 194), ამასვე ადასტურებს ილია აბულაძის “ძველი ქართული ენის ლექსიკონიც”: “სახრვა - მისნობა, კუდიანობა” (აბულაძე 1973: 385). ცნობილია, რომ “სახრვას” ორი მნიშვნელობა ჰქონდა და, გრძნეულებასთან ერთად, შელოცვასაც

ნიშნავდა (გაგულაშვილი 1986: 52). სულხან-საბას მიხედვით, “სახრვა მოგობის შელოცვაა” (ორბელიანი 1993: 78).

თავად **“შელოცვა”** განმარტებულია სიტყვებად, “რომელთა წარმოთქმაც თითქოს განდევის, დათრგუნავს ავ სულს და ავადმყოფს გამოაჯანსაღებს” (ლექსიკონი 1990: 1048). ეს სიტყვა დამონმებულია “მამათა სწავლანში”, რომელიც მეათე-მეთერთმეტე საუკუნეების ხელნაწერების მიხედვით 1955 წელს გამოსცა ილია აბულაძემ. ამავე ძეგლში გვხვდება “შემლოცველიც”.

ლოცვა იმთავითვე უკავშირდება საეკლესიო მღვდელმსახურებას. მისგან ნაწარმოები ზმნა “ლოცავს” გულისხმობს, “ღმერთს ავედრებს, სთხოვს ვისიმე სიკეთეს, (ბედნიერებას, სიკეთეს, გამარჯვებას...)” (ლექსიკონი 1990: 603). სულხან-საბა ასე განმარტავს: “ლოცვა არს გონებით ღმრთისა მიმართ აღსვლა, ანუ თხოვა ჯეროვანი ღვთისაგან. ლოცვა არს ვედრება... ცრემლიანითა თვალითა და სიტყვითა” (ორბელიანი 1991: 423). ქართულში გვაქვს “ლოცვიდან” ნაწარმოები სიტყვები და მათგან მიღებული ზმნური ფორმები:

გადალოცვა // გადაულოცავს - თანამდებობის გადალოცვა, თანამდებობას გადაულოცავს, ანუ გადააბარებს (ლექსიკონი 1990: 181). ასევე, გვაქვს ბატონების გადალოცვა, ანუ ბატონების სხვისთვის გადაცემა-გადაბრძანება სახლიდან; შესაბამისად, **გადმოლოცვა** იქიდან აქეთ;

დალოცვა // დალოცავს - სიკეთეს, კარგად ყოფნას უსურვებს ან საეკლესიო წესის შესრულებით დალოცავს; სულიერ ამაღლებასა და კეთილდღეობას, ორსავე სოფელსა შინა სიხარულს შეავედრებს უზენაესს;

მილოცვა // მიულოცავს - წარმატებას, დღესასწაულს მიულოცავს, კეთილ სურვილს გამოუცხადებს. შესაბამისად, **მოლოცვა** // მოულოცავს აქაც ზმინისწინი იმავე ფუნქციას ასრულებს, მიმართულებას შეცვლის;

ჩამოლოცვა // ჩამოილოცა - არის ღმრთისმსახურებაში მღვდლის უკანასკნელი ლოცვა, რომლითაც სრულდება მსახურება. ჩამოლოცვაში დაცულია წმინდანთა მოხსენიების იერარქიული პრინციპი. სვიმეონ თესალონიკელი წერს: “მღვდელი მსახურებას ასრულებს ლოცვით, რომელსაც ჩამოლოცვა ეწოდება, რადგან ყველას არ აქვს უფლება, დაუტეოს

საღმრთო საგალობლები და წავიდეს; ამისათვის საჭიროა მღვდლის ლოცვა-კურთხევა; ისევე, როგორც მღვდელმა დაიწყო მსახურება, სწორედ იგი ამთავრებს კიდევაც მას და დაბეჭდავს ლოცვით. მღვდელი მოუწოდებს ქრისტეს – ჭეშმარიტ ღმერთს, მისი წმიდა დედის და ყოველთა წმიდათა მეოხებით, სთხოვს შეგვიწყალოს და გვაცხოვნოს. რადგან ჩვენ თვითონ არაფერი გაგვაჩნია, არამედ ყველაფერი იქიდან მივიღეთ, რომ ქრისტე, თავისი სახიერებით, განკაცდა, ხოლო მისი დედა და მისი წმინდანები ჩვენი მეოხნი არიან ღვთის წინაშე” (ტერმინები 2011:);

წამოლოცვა - ძირითადად, დიალექტში გვხვდება. “წამეილოცა”, ანუ ერთი-ორი სალოცავი სიტყვა თქვა, “გედეიპუტუნა // ჩეიპუტუნა რალაც” - იტყვიან იმერეთში;

შელოცვა // შეულოცავს - განმარტებით ლექსიკონებში ცრურწმენას უკავშირდება. შელოცვის სიტყვები დათრგუნავს, განდევნის ავსულს და ავადმყოფს გამოაჯანმრთელებს. შელოცვა “გულისხმობს შეერთმულ სიტყვებს, რომელთა ძალაც ავადმყოფს გამოათავისუფლებს ავი სულებისაგან” (ლექსიკონი 1990: 1076). “შეულოცავს” ზმნაში “შე”- ზმნისწინი

მაუწყებელია იმისა, რომ მოქმედება აქედან იქით მიმდინარეობს. მაგიური სიტყვები, ლოცვითი ფორმულები შედის მასში (ავადმყოფ ადამიანში, საქონელში, საგანში...). ზ. კიკნაძე ასე სვამს შეკითხვას: “რა ნიუანსს მატებს ამოსავალ სიტყვას - ლოცვას წინდებული შე-?... შელოცვის ძალით ადამიანი ცდილობს ზემოქმედება მოახდინოს არსებათა ნებაზე, იძულებით დაიყოლიოს თავის სასიკეთოდ (კიკნაძე 2008: 216). “შელოცვა”, როგორც მ. ჩიქოვანი წერს: “ახალ ტერმინად ჩანს მე-14 საუკუნის H-1331 ხელნაწერში, რომელიც ნათარგმნი ძეგლებისაგან შედგება” (ჩიქოვანი 1956: 289);

გამოლოცვა // გამოულოცავს - ხშირად გამოიყენება შელოცვის მნიშვნელობით. ის ასეა განმარტებული: “შელოცვით იმოქმედებს ვინმეზე ან რამეზე. ვითომდა ავსულებს განუდევნის და განკურნავს” (ლექსიკონი 1990: 249). ტერმინი “გამოლოცვა”, როგორც მ. ჩიქოვანი წერს, გვხვდება მე-17 საუკუნის “კურთხევანის” ერთ ნუსხაში: “შემდგომად მწუხრისა გამოლოცვისად” (ჩიქოვანი 1956: 289), თუმცა ამ კონტექსტში მისი მნიშვნელობა არაა შელოცვის ეკვივალენტი.

იმერეთში ხშირად მესმოდა: მოდი, ერთი, გამომილოცე; შეშინებულს გამოულოცე; ნათვალების გამოლოცვა ხომ იცი? გამოალოცე უკვე?! და მისთ. გარდა ამისა, რადგანაც გამოლოცვის მნიშვნელობაში გააქტიურებულია პროცესი, მოქმედება შიგნიდან გარეთ, იქიდან აქეთ, უფრო ზუსტად ასახვს სამკურნალო ლოცვის ფუნქციას, რომ სწეულება გამოვიდეს, გამოიდევნოს ორგანიზმიდან, სხეული დატოვოს მავნე ავმა სულმა. ამასთანავე, რადგან ჩემმა იმერელმა ბებამ ჩამანერინა და მასწავლა ეს შელოცვები, წიგნს გამოლოცვანი ("ლოცვანის" ანალოგიით) დავარქვი, ანუ ის სახელი, რომელიც უფრო ზუსტად და სრულად გამობატავს სამკურნალო შელოცვის სპეციფიკას.

როგორც ცნობილია, არსებობს შელოცვების კლასიფიკაციის რამდენიმე სახეობა. მაგალითად, მიხეილ ჩიქოვანი გვთავაზობს ასეთ სქემას: კოსმოგონიური, სამკურნალო და სამეურნეო შელოცვები (ჩიქოვანი 1975: 427), თუმცა იგი თემატიკის მიხედვით სხვა ტიპის შელოცვებსაც განარჩევდა: სატრფიალო, საოჯახო, სამოგზაურო და სხვ. (მდრ. ხაჭაპურიძე

1998: 322); შელოცვა შესაძლებელია ნადირისა, მისი პირის შეკვრა, რომ პირუტყვი არ შეჭამოს (მაგალითად, შელოცვები მგლის პირის შეკვრისა ან გველის გაშეშებისა). ასეთ ვარიაციებში მოქმედების მიმართულება არის საიქეთო, აქედან იქით, ზემოქმედება სუბიექტიდან ობიექტისკენ. გამოლოცვა კი ყოველთვის გულსხმობს სააქეთო მიმართულებას, გამოდევნას, შიგნიდან გამოთავისუფლება-გამოსვლის მნიშვნელობით. რადგან “უძველესი გაგებით, დაავადებას ინვეეს უხილავი ძალა, “სული”, რომელიც სხეულში დაუკითხავად “ჩასახლდა”. განკურნება მაშინ მოხდება, როცა “სულს” ვაიძულებთ, მიატოვოს ორგანიზმი” (ჩიქოვანი 1956: 288).

გამოლოცვაში სამი რამ არის დომინანტური და გაუთიშველი:

- სიტყვა;
- მოქმედება (რიტუალი);
- ჩურჩული (რ. ხაჭაპურიძე იმასაც

წერს, რომ “შელოცვას წარმოთქვამდნენ ხმამაღლა ან ჩურჩულით” (ხაჭაპურიძე 2006: 375), უფრო მეტიც, ის ლოცვების კლასიფიკაციისას ცალკე გამოყოფს “ხმამაღლა და ჩურჩულით

წარმოსათქმელ ლოცვებს”, თუმცა არ განმარტავს ხმამაღლა შესასრულებლის სპეციფიკას (ხაჭაპურიძე 1998: 322). ჩვენი აზრით, ამ სახეობის გამოლოცვა უფრო თანამედროვე მოვლენა უნდა იყოს, როგორც ზოგჯერ თავად მე ვულოცავდი ხმამაღლა და მკვეთრად. რაც უნდა დატვირთული იყოს გამოლოცვა დაშინებისა და ბრძანების ფორმულებით, ძირითადად, მაინც ხმადაბლა და ბუტბუტით სრულდება. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ “ტექსტის გარკვევით და ხმამაღლა წარმოთქმას ტაბუ ჰქონდა დადებული იმ რწმენის საფუძველზე, რომ სიტყვათა გახმოვანება დაუკარგავდა მას მაგიურ ძალას” (ქურდოვანიძე 2008: 100). ამიტომ, ჩურჩული, ბუტბუტი შელოცვის აუცილებელი მოთხოვნაა. ჩემს ბავშვობაში ყველა შემლოცველი (და, უმრავლეს შემთხვევაში, მეც) ხმადაბლა, მხოლოდ თავისთვის გასაგონად ამბობდა, დუდუნებდა. ეს იმითაც აიხსნება, რომ “შელოცვის ჩურჩულით წარმოთქმა ერთ-ერთი ძირითადი დმახასიათებელი მხარეა მაგიური მოქმედებისათვის... ის ტყვეობაში აქცევს ავადმყოფს და ზემოქმედებს მასზე, როგორც ჰიპნოზის ერთ-ერთი ფორმა” (გაგულაშვილი

1986: 50, 109). ხმამაღლა შელოცვა მოდერნიზებული, თეატრალიზებული სახეობა ან უფრო სამეურნეო შელოცვების დროს თუ შეიძლება წარმოიდგინოს კაცმა, ვიდრე - გამოლოცვისას. მართალია, გამოლოცვებში გვხვდება დაშინების, განდევნის ბრძანებითი ფორმები, მაგრამ ასეთ დროს შემლოცველი ოდნავ აუნევედა ტონს, თუმცა ეს მაინც არ იყო ხმამაღლა, მთელი შემართებით, დინამიკური მახვილებით წარმოთქმული.

გამოლოცვების ფორმა და სტრუქტურა

ჩვენ მიერ წარმოდგენილი გამოლოცვები “არც პროზაა პირდაპირი გაგებით და არც ლექსი, იგი სპეციფიკური ჟანრია, რომელიც განსაზღვრულია სპეციალური ფუნქციითა და შესრულების წესით” (ბარდაველიძე 1979: 23), მაგრამ, მართლაც, “პოეზიაა თავისი შინაგანი რიტმით, ექსპრესიით, კეთილხმოვანებით და, გნებავთ, სახეობრივი სისტემით” (გველი მოკვალ... 1992: 3). ამიტომაც ლექსის ფორმით ვბეჭდავთ. ჩვენს სასარგებლოდ მეტყველებს ამ გამოლოცვების რიტმულ-ინტონაციური სისტემა, ორგანიზებულობა, გამოკვეთილი რითმებიცა და ალიტერაციებიც, წმინდა ევფონიური მარგალიტები და გამეორება, როგორც პოეტური ხერხი, - ძირეული და თავდაპირველი ხერხი შელოცვებისა (ბარდაველიძე 1979: 26).

შელოცვები მაგიური პოეტური აზროვნების (ხშირად ორაზროვნების) წრიული პროცესია, რომელიც გვესაუბრება აზროვნების რაღაც უცნაურ წესზე. თვითონ ეს სიტყვა ჩვენში იმთავითვე დაუკავშირდა წარმართულს (რუ-

სული ფოლკლორისტიკის გავლენა). ალექსანდრე ხახანაშვილი წერდა: “შელოცვანი ძველი წარმართული ლოცვაა, რომლითაც მიმართავდნენ ღვთაებებს მათი წყალობის გამოსათხოვრად ან მათი ბოროტი მოქმედების მოსაგერიებლად” (ხახანაშვილი 1904: 87). თ. ბეგიაშვილის მიხედვით, “შელოცვა არის მაგიური ხასიათის ხალხური პოეტური შემოქმედება” (ბეგიაშვილი 1941: 23). მიხეილ ჩიქოვანმა შელოცვა მისნობის კონტექსტში განიხილა: “შელოცვა სიტყვიერი ფორმულაა, რომელსაც სამისნო დანიშნულება აქვს” (ჩიქოვანი 1956: 287). ილია გაგულაშილის აზრით კი “შელოცვა არის მტკიცედ ჩამოყალიბებული უტილიტარული დანიშნულების, მაგიური მნიშვნელობის მქონე სიტყვიერი ფორმულა... მას ესთეტიკური ფუნქცია არასოდეს ჰქონია და წარმოადგენს ხალხური პოეტური შემოქმედების უძველესს ძეგლს” (გაგულაშვილი 1986: 62).

შელოცვა-გამოლოცვის სტრუქტურა აუცილებლად გულისხმობს ორ სუბიექტს: შემლოცველსა და მას, ვისაც ულოცავენ. ამიტომ, საინტერესოდ გვეჩვენება მათი შეგრძნების, ფსიქო-ემოციური თავისებურებების განსაზღვ-

რაც სიტყვის მაგიური ძალის მოლოდინშია მინიმუმ ორი მხარე. ეს მოლოდინი არ უნდა იყოს ხანგრძლივი. შელოცვის დამთავრების შემდეგ უნდა დადგეს ახალი რეალობა, - სიტყვა საქმედ უნდა იქცეს. შელოცვის პროცესს ახლავს იდუმალების ესთეტიკა. გარინდებაში, სტატიკაში უნდა გააქტიურდეს სიტყვის მაგიური ძალა, უნდა განიდევნოს ავი სული, უნდა დადგეს განკურნების სიხარულის მოლოდინი. შელოცვის არარეალისტური მასშტაბი საკმაოდ დიდია. ფსიქოლოგიური განწყობა გადამწყვეტი ფაქტორია მაშინ, როცა ადამიანს ულოცავენ. სულის სიმშვიდე და გაურკვევლობა-დაბნეულობა ახლავს ამ პროცესს.

რაც შეეხება სამკურნალო შელოცვების სტრუქტურას, იმთავითვე უნდა უთქვას, რომ ყოველი მათგანისთვის საერთოა:

1. შესავალი ნაწილი, **დასაწყისი ლოცვითი ფორმულა**, ე.წ. პროლოგი (შეხმიანება ყოვლადწმინდა სამებასთან) “სახელითა ხვითთა, მამითა, სულითა წმინდითა” (3 - ჯერ). ასეთი დასაწყისი უშუალოდ ქადაგების დაწყების წინ ქრისტიანობაში გავრცელებული დასაწყისის ანალოგიაა: “სახელითა მამისათა და ძისათა და

სულისა წმიდისათა”. ბუნებრივია, რომ “სამე-
ბის ჩართვა ტექსტში აძლიერებს შელოცვის
ძალას, აღვივებს შესალოცი პირის რწმენას”
(ქურდოვანიძე 2001: 114);

2. ჩვენი ყველა გამოლოცვისთვის, ამასთა-
ნავე, საერთოა **დასასრულის ფორმულაც**, ე.წ.
ეპილოგი, რომელშიც შემლოცველი სთხოვს
უზენაესს, რომ მისი მადლითა და ბრძანებით,
ასევე, შემლოცველის ლოცვით, განკურნოს
ავადმყოფი: “ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შე-
ენიე მადლი შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, /
ბრძანებაა ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი!” (3 -
ჯერ);

3. გამოლოცვებს ახასიათებს “**ეპიკური და-
საწყისი**”, ეპიკური შესავალი, რომელიც შე-
ლოცვის ე.წ. “ექსპოზიციურ ნაწილს ქმნის” (ი.
გაგულაშვილი):

*“აღისასას, მალისასას, / მე გილოცავ თვა-
ლისასას” (გათვალულისა);*

*“გულო, შინა-შინა, / გულო, რამ შეგაშინა?!”
(შეშინებულისა);*

“ელი ელობდა, მელი მელობდა, / ნითელხუ-
ცესა ხარი გეება” (დამწვრობისა);

“დიდი, დიდი, დიდებული, / ზედ სახტარი
შენებული” (ჭვალისა);

4. ჩვენს გამოლოცვებში შეგვხდება ქა-
რთული შელოცვებისთვის დამახასიათებელი
ჩამოთვლის ხერხი:

“მე ვილოცავ თვალისასას, / თვალის ლა-
ლოობისასა, / შინაურისასა, გარეულისასას;

თვალბოზისა, თვალქურდისა, / თვალამ-
პარტავანისა;

ნითელწვერა კაცისა, შავწვერა კაცისა,
ჭრელთვალა ქალისა, ჭრელთვალა კაცისა,
შავთვალა ქალისა, შავთვალა კაცისა” (გათ-
ვალულისა);

“თავში იყო, თავში გამოდი,
ტანში იყო, ტანში გამოდი!
თავი გამეიარე, ტანი გამეიარე,
ხელის ფრჩხილი გამეიარე,
ფეხის ფრჩხილი გამეიარე,
ადექით და კარი გეიარეთ!
იქარი დედანი თქვენი,

იქ არი მამანი თქვენი,
იქ არი ძმანი თქვენი,
იქ არი დანი თქვენი”(მოფურჩხულისა);

“მოხტომილო შვილიანო,
მოხტომილო ძირიანო,
მოხტომილო ნატამალიანო!
მაინც ნუ შეშინებულხარ, გულო!
მაინც ნუ შეშინებულხარ, ფერო!
მაინც ნუ შეშინებულხარ, ძვალო!
მაინც ნუ შეშინებულხარ, ბილო!
გული გულთან იყოს, ფერი ფერთან იყოს,
ძვალი ძვალთან იყოს, ბილი ბილთან იყოს!”
(შეშინებულისა).

ჩვენს სამკურნალო შელოცვებში ჩამოთვ-
ლა ზოგჯერ აგებულია დღიური სისტემის
პრინციპზე. ეს წესი გვხდება, მაგალითად,
გათვალულის გამოლოცვაში:

“ორშაბათს მოცეცებული ხარ, მაინც მოხ-
ტომილი ხარ!

სამშაბათს მოცეცებული ხარ, მაინც მოხ-
ტომილი ხარ!

ოთხშაბათს მოცეცეებული ხარ, მაინც მოხ-
ტომილი ხარ!

ხუთშაბათს მოცეცეებული ხარ, მაინც მოხ-
ტომილი ხარ!

პარასკევს მოცეცეებული ხარ, მაინც მოხ-
ტომილი ხარ!

შაბათს მოცეცეებული ხარ, მაინც მოხტომი-
ლი ხარ!

კვირას მოცეცეებული ხარ, მაინც მოხტომი-
ლი ხარ!”

ასეთივე პრინციპი უფრო სრულად და ყოვ-
ლისმომცველადაა წარმოდგენილი შეშინებუ-
ლის გამოლოცვაში:

“ორშაბათს შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შე-
შინებულხარ, გულო!

სამშაბათს შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შე-
შინებულხარ, გულო!

ოთხშაბათს შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შე-
შინებულხარ, გულო!

ხუთშაბათს შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შე-
შინებულხარ, გულო!

პარასკევს შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შეშინ-
ებულხარ, გულო!

შაბათს შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შეშინებულხარ, გულო!

კვირას შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შეშინებულხარ, გულო!

დილას შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შეშინებულხარ, გულო!

სადილზე შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შეშინებულხარ, გულო!

შუადღეზე შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შეშინებულხარ, გულო!

სამქრობაზე შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შეშინებულხარ, გულო!

ვახშობაზე შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შეშინებულხარ, გულო!

შუალამეს შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შეშინებულხარ, გულო!”

5. შელოცვების ძირითად ნაწილში საუბარია იმ სენზე, უძღურების გამომწვევ იმ ძალებზე, რომლებმაც შეიპყრეს ავადმყოფი. ამდენად, აქ ხშირია დაშინებისა და მუქარის შინაარსის შემცველი სიტყვები, ანუ **განდევნა-დაშინების ფორმულები**. “შელოცვის ტექსტი ითვალისწინებს დაავადებაზე ძალადობის

აქტს. შემლოცველი წმინდანის პირით ემუქრება ავადმყოფობას” (ქურდოვანიძე 2008: 103):

“თხილისა ჯობი მიჭირავს, / გველისა სატკაცუნებელი” (გველის ნაკბენისა);

“მე მლოცველი ქალი ვარ, დაგჩეხავთ ნაღდით, ნაჯახით!

საითაც უკეთესი ადგილი მოძებნოთ, იქითკენ წადით!” (მოფურჩხულისა);

“არა, მამაძემასულმა არ გაგიშვას ძვალის სახრავად, ბილის საჭმელად. / ჩაგაგდებ ქვაბსა კარვალისა, / შემოგკიდებ ცეცხლსა ნამთი-სასას. / დაგწვავ... 365 წელიწადს!” (გათვალულისა).

აუცილებლად უნდა ითქვას, რომ ამ ტიპის ფორმულები მომდინარეობს ქრისტიანული წეს-განგებიდან, კერძოდ, ნათლობის საიდუმლოდან. კათაკმეველად დადგენისა და “შემდგომად კათაკმეველთა დადგენის” ლოცვებში ვკითხულობთ:

“გეშინოდეს ღმრთისა (ეშმაკო - ს.მ.), რომელი ზის საყდართა... გამოვედ და განეშორე, გამოვედ და წარვედ დაბადებულისა ამისგან... განვედ კაცისგან ამისა და ნულარა შეხუალ

ამისსა და განეშორე” (დიდი კურთხევანი 2002: 94-95).

6. გამოლოცვების ძირითად ნაწილში გაისმის **წყევლაც**, რომლის მაგიური ფორმულებით შემლოცველი თითქოს შეაჩვენებს ავადმყოფის შემანუხებელ ავ სულებს. როგორც ცნობილია, წყევლა-ლოცვის “მაგიურ ფორმულას ხალხი ყოველთვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს და მისი უტყუარობის უამრავ ნიმუშს ეგვიპტის პირამიდების აგებიდან დღემდე ჭარბად ვხვდებით” (ბაყაშვილი 2003: 33). ამიტომაც მასწავლიდნენ ბავშვობისას, ვინც დაგწყევლის უთხარი: პირიდან გამოგივიდეს, ცხვირში შეგივიდესთქო (ან წყევლა მანყევარსო). წყევლის ფორმულებით განსაკუთრებულად გამოირჩევა გათვალულის გამოლოცვა:

*“დასწყევლოს 356-მა წმინდა გიორგიმ, /
112-მა ხატმა-ჯვარმა, / გააქროს, გაანყალოს...
გლახა თვალით შემხედავი, / გლახა სულით
შემხედავი, / გლახა გულით შემხედავი. / გევი-
და სიბზე, / გასკდა ჭიბზე, / მეთხარა ორი ძი-
რი ბალი, / წამოუვარდა ორი კაკალი თვალი. /
ასკილი, ღოღო-მაყვალი, / დამპალი გველი და*

ბაყაყი, / გახურებული კერია / გულზე ტენია, /
სამი კოდი ... გულზე ასვია, /სამი კოდი ღვიერო
გულზე აყრია / მის გულსა და მუცელს, / რამა
კაცმა და ქალმა გათვალა!" (გათვალულისა).

“გახტნა მგელი, / განყდა გველი, / სირს-
ვილს ამოუვარდა / ფესვი და ძირი!” (სირსვი-
ლისა);

“დასწყევლა წმინდა გიორგიმ, / გეიპარა დი-
ლასაო” (შაკიკისა).

აუცილებელია იმის აღნიშვნაც, რომ წყევ-
ლა ჩვენს გამოლოცვებში თან მოსდევს გან-
დევნა-დაშინების ფორმულებს. ფაქტობრი-
ვად, მისი გაგრძელებაა, უფრო სწორად, ლო-
გიკური დასასრული. წყევლის ფორმულით
შემლოცველს საბოლოო “ვერდიქტი” გამოაქვს
ავი სულებისადმი.

7. წმიდა მეფისა და წინასწარმეტყველის,
დავითის, ფსალმუნები, პირობითად, სამ ჯგუ-
ფად იყოფა: ქებითი, ლოცვა-ვედრებისა და სა-
მოძღვრო-დამრიგებლური. შელოცვების შინა-
არსობრივი სტრუქტურა, პრაქტიკულად,
გამორიცხავს სამივე მათგანს. გამოლოცვაში

არ შეიძლება ისმოდეს რომელიმე საკრალური ძალის ოდა, ჰიმნი; არც სამოძღვრო-დამრიგებლური სენტენციები აინტერესებს შემლოცველს და, ზოგადად, შენიშნულია ისიც, რომ “რაიმე თხოვნა-ვედრებაც გამორიცხულია” (კიკნაძე 2008: 216). თუმცა, მათში მაინც ისმის თხოვნაც და ვედრებაც მლოცველისა. გარდა იმისა, რომ ყოველი შელოცვის დასასრული *“ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შეენიე მადლი შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, / ბრძანება ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი!”* პირდაპირი თხოვნაა უფლის მიმართ, რათა შეენიოს და მლოცველის თქმული სიტყვის ძალით განკურნოს დაავადებული. თავად გამოლოცვების ძირითად ნაწილშიაც გაისმის ვედრების შემცველი ინტონაციები:

“ექვსო თავნო მოციქულნო: / პეტრე, პავლეს, მანთეს, მარკოს, / ლუკა და ივანე,

სადაც იქნეს მანი-უჟმური / გაქრეს და განიავდეს!” (უჟმურისა);

“წმინდა გიორგო, უშველე, / ხატო და გელათისაო!” (წელკავისა).

გამოლოცვებში მოუხმობენ ეკლესიის წმინდანებს, მოციქულთა თავნს, პეტრესა და პავლეს, წმინდა სახარების ავტორებს, მახარებლებს: მათეს, მარკოზს, ლუკასა და იოანეს, აგრეთვე, დიდმონამე გიორგის, რათა განიკურნოს დაავადებული, განიდევნოს დაავადებები.

8. გამოლოცვებში, როგორც წესი, შეგვხვდება **შეუძლებლობის ფორმულებიც**:

*“სირსვილი ხნავდაყანასა,
ნაფუძველსა და ჭალასა,
მგელი გეება ხარადა,
გველი - აპოურადა”* (სირსვილისა).

დამწვრობის ამ გამოლოცვაში კი თავად შემლოცველი გამოთქვამს გაკვირვებას შეუძლებლის გამო:

*“ელი ელობდა, მელი მელობდა,
წითელხუცესა ხარი გეება,
ზღვა ხნავდა, ქვიშა თესავდა.
ვის გოუგონია ზღვა ხნული, ქვიშა თესილი?!”* (დამწვრობისა).

9. გამოლოცვების სტრუქტურაში ორგანულადაა ჩასმული ე.წ. **რჩევა-დარიგების** ფორმულები, რომლებიც არაა ჩვენ მიერ ზემოთ ნახსენები სამოდღვრო-მოთხრობითი შინაარსისა. რჩევა-დარიგება აქ ეხება მკურნალობის წესს, მაგალითად: “შემლოცველი რჩევა-დარიგებას მისცემს და გაატანს სამყურა ბალახს” (შიომვილი 1994: 184). ჩვენს გამოლოცვებშიც გვხვდება ასეთი ფორმულები:

- “რა არის მისი ნამალი?”

- *ია და ვარდი, ქალის რძე,*

წითელი ძაფი და ნემსი” (თვალის ტკივილისა);

- “რა არის მისი ნამალი?”

- *ცივი წყალი, ცივი რკინა,*

თვით ამოსული კანაფი

გადავკიდე ფხარსაო,

ის გააქრობს ჭვალსაო” (ჭვალისა);

“სამყური კატაბარდაცილი

აცხე შუბლსა, ავლე თვალსა,

ის გააქრობს შაკიკსა” (შაკიკისა).

აბრაკადაბრა

მაგიური პოეტური სიტყვა წარმოქმნის ძალაუფლების დისკურსს, გარღვევს ნორმირებულ საზღვრებს, დაიშლება სემანტიკური სტრუქტურა ტექსტისა, რომელსაც გამოეცლება კონტექსტი და იქცევა აბრაკადაბრად. შელოცვებში ლოგიკური ველის კონსტრუირება ხშირად შეუძლებელია. გაუგებრობა იქცევა ნორმად, ლოგიკური უწესრიგობა მონესრიგებულის ნიშნად. აბრაკადაბრები (abracadabra - მაგიური დანიშნულების მქონე სემანტიკისაგან დაცლილი სიტყვა ან სიტყვათა ჯგუფი) ხშირად ფონეტიკურ სიგნალს ემსგავსება, შემოიჭრება თითქოს ახალი მატერია. გამოლოცვის აზრის ბუნდოვანება იქცევა მთავარ მაკონსტრუირებელ ნიშნად და შემლოცველის ძალაუფლების დემონსტრირების ყველაზე საუკეთესო საშუალებად. ამ მხრივ შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ შელოცვა არის წინარექრისტიანულისა და ქრისტიანულის დიალოგი. აბრაკადაბრებში ვერ განვსაზღვრავთ მნიშვნელობათა კონოტაციურ დონეს, რადგან მათი დენოტაციაა გაუგებარი. აზრის ბუნდოვანებით გამონწვეული ემოცია ბოლომდე გასდევს

შელოცვის რიტუალსაც. შესაძლებელია ითქვას, რომ უაზრობა, აბსურდული სიუჟეტები იძენს კონცეპტუალურ მნიშვნელობას. აბრაკადაბრები, შელოცვების გარდა, უხვადაა გათვლებში, ხალხურ ბალადებსა თუ სხვადასხვა ლექს-სიმღერაში (დანვრილებით იხ. აბრაკადაბრა შელოცვებში, მახაური 2011: 22-37; აბრაკადაბრები ქართულ შელოცვებში ხაჭაპურიძე 2010: 190-195). აბრაკადაბრები შეიცავენ კოდირებულ ინფორმაციებს, რაღაც ძველის პლასტებს, თუმცა მათი ამოკითხვა, გაშიფვრა, ფაქტობრივად, შეუძლებელია.

როგორც მიღებულია, “ბარბაროსული გაუგებრობა” უნდა ახლდეს შელოცვას (ბერძნ. “ბარბარა ონომატა”). ყველაზე “გამჭრელ” ტექსტებადაც სწორედ აბრაკადაბრული შინაარსის მქონე მიიჩნეოდა. ჩვენს გამოლოცვებშიც ხშირია გაუგებარ სიტყვათა სინტაგმები:

“აღისასას, მაღისასას”;

“აკიკი, მაკიკი” (გავრცელებული ატიტი მათიტის ვარიანტი);

“ელი ელობდა, მელი მელობდა,

ნითელხუცესა ხარი გეება”;

“ნაჯორჯები ჯორდებოდეს”;

“ევა დეეცა, დევადეეცა”;
“ხოკო-ხოკო ხოროკინა”;
“უხუ მგელსა”;
“ამი ოფელი, მანი ოფელი”;
“ტიტი-ტიტი ტიტმანასა, ანახი და ჩანახი”;
“აფაქიასა ქალია, აფაქიასა ცოლია”.

ამ გამოლოცვებში, როგორც ირაციონალურ ტექსტებში, ამ აბსურდის შემცველ სიტყვებს თავიანთი ფონეტიკური დატვირთვა აქვს. ისინი სიტყვათა თამაშით შელოცვის, როგორც მაგიური პოეზიის, რიტმულ-დინამიკურ სტრუქტურას ქმნიან. ამასთანავე, “მისნური ფორმულების წარმოთქმითა და მაგიური რიტუალის შესრულებით, როგორც წესი, ცდილობენ ავადმყოფის სხეულიდან შიშის, ავითვალისაგან მიყენებული ზიანისა და სხვადასხვა დაავადების განდევნას” (მამისიმედიშვილი 2005: 527).

რა თქმა უნდა, ძნელად დასაჯერებელია, რომ აბრაკადაბრებმა რაღაც ტრანსფორმაცია განიცადა (გაგულაშვილი 1986: 140-141). გასათვალისწინებელია გამოლოცვის სპეციფიკა, რომ მისი “ენა საიდუმლო უნდა იყოს, იდუმალეზას კი აბრაკადაბრა ინახავს” (მახაური

2011: 25). თუმცა, არ მიგვაჩნია სწორ შეხედულებად აზრი იმის შესახებ, თითქოს “ჩქარ რიტმში წარმოთქმული ისედაც გაუგებარი ტექსტი თავბრუდამხვევ ზემოქმედებას ახდენდეს მსმენელზე” იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ, თუნდაც იმერეთში, არცერთი შელოცვა “ჩქარ რიტმში” არ წარმოითქმოდა. როგორც წესი, შემლოცველს არსად ეჩქარება და ისედაც მოკლე ტექსტებს ტემპირებულად არ ასრულებს. მთავარია, ჩურჩული // ბუტბუტი იყოს შენარჩუნებული.

გამოლოცვანის პოეტიკა

მიუხედავად გამოლოცვის წმინდად უტილიტარული დანიშნულებისა, მას მაინც ახლავს ემოციური მუხტი, ვინაიდან მისი რიტუალი თავისებურ ესთეტიკასაც გულისხმობს. რადგანაც შელოცვა არქაული ჟანრია, სიტყვის მაგიურ ძლიერებაზე დაფუძნებული, მისი პოეტიკის გასაღებიც სწორედ სიტყვადქმნადობაშია საძიებელი. სიტყვის ყოვლისშემძლეობის რწმენა ლაიტმოტივია ნებისმიერი გამოლოცვისა, სამკურნალო იქნება ის თუ სამეურნეო. თუ მიშელ ფუკოს დავესესხებით, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ გამოლოცვები სიტყვის “ძალაუფლების მეტაფიზიკაა”. სიტყვიერი ფორმულები იმთავითვე გამიზნულია საგნებზე, ბუნების ძალებზე, ადამიანებსა თუ ცხოველებზე ზემოქმედების მოსახდენად. ერთი მთავარი განმსაზღვრელი გამოლოცვისა არის მისი რიტმულობა და ორგანიზებულობა. სწორედ ეს “უზრუნველყოფდა და განაპირობებდა ასეთი ტექსტების დამახსოვრებას და ზეპირი გზით გავრცელებას” (ბარდაველიძე 1979: 25). ამასთანავე, გამოლოცვები არ არის ვრცელი ტექსტები. მათი უმრავლესობა საკმაოდ მცირე

მოცულობისაა. მინიმალიზმი აქ აზროვნების ესთეტიკურ კონცეფციადაც შეიძლება მივიჩნიოთ.

რიტმა შელოცვებში, როგორც მიღებულია, ახალი მოვლენაა და ამ ჟანრის კვდომის მაუწყებელი სტატუსი უფროა, ვიდრე მისი მარადიული ცხოველმყოფელობის ნიშანი. შეიძლება გართიმული იყოს გამოლოცვა, მაგრამ ეს არ არის მკაცრად ორგანიზებული და ის აუცილებლად დაირღვევა. რიტმის მერყეობა გამოლოცვების თანამდევ თვისებად უნდა მივიჩნიოთ.

შელოცვების პოეტურ ორგანიზებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს **ალიტერაციები** (გულო, შინა-შინა, / გულო, რამ შეგაშინა?!) და **ონომატოპეური სიტყვებიც** (*ტიტი, ტიტი ტიტმანასი, / ანახი და ჩანახი; ხოკო, ხოკო ხოროკინა*).

გამოლოცვები მდიდარია **ტროპის სახეებით**. განსაკუთრებით გამოვყოფთ რამდენიმე მათგანს:

ეპითეტები: *შე შავო კაცო; უცხო ფრინველი; უსახლკარო და მშვიერი ლიერი.*

შედარება, როგორც მხატვრული დახასიათების გავრცელებული ფორმა, გვხდება შაკიკის გამოლოცვაში: *“ისე ჭამდა რკინასაო, / როგორც ხარი - თივასაო”.*

ჰიპერბოლა ის ხერხია, რომელიც პირდაპირ თუ ირიბად ახასიათებს გამოლოცვებს, მაგალითად: *“წითელხუცესა ხარი გეება, / ზღვა ხნავდა, ქვიშა თესავდა”; “დიდი, დიდი, დიდებული, / ზედ სახტარი შენებული, / ლოდია მიყუდებული. / ვკარი ხელი, წავაქციე”; “ავალ ზეცას, / ვეტყვი დედას”.*

გაპიროვნება: *“შაკიკი შემომეჩვია / სათივისა ბოლოსაო, / ისე ჭამდა რკინასაო, / როგორც ხარი - თივასაო. / დასწყევლა წმინდა გიორგიმ, / გეიპარა დილასაო”.*

მიმართვა, როგორც პოეტური საშუალება, მრავლად გვხვდება სამკურნალო გამოლოცვებში, მაგალითად:

“ქალო მარიაჲ, რას სტირი?!”

“გულო, შინა-შინა, / გულო, რამ შეგაშინა?!”

“გულო, მოდი საგულესა, / შეგიკერავ კაბასა და სამგუნესა!

გულო, ადექი - დადექი, / შენ საბუდეში ჩადექი, / გარეთ ტურა-მგელი შეგჭამს”;

“ქრისტე ღმერთო, რა შეგცოდე”;

“ხოკო-ხოკო ხოროკინა, / ცხრაო ძმაო ზაზანდარო”.

“ქალო, რას ხარჩავ მაგასო?”

“ახლა ღიერო, ღიერო, / უსახლკარო და მშვიერო”.

“წელკაო წელკავისაო, / თეძო და ბარკალისაო!

წმინდა გიორგო, უშველე, / ხატო და გელათისაო!”

მიმართვებიც უხვად გვხდება ლიტურგიკულ კრებულებში. საილუსტრაციოდ ერთ ნიმუშს მოვიხმობთ: “შეგრისხებს შენ უფალი, ეშმაკო, რომელი მოვიდა სოფლად და დაემკვიდრა კაცთა შორის, რადთა შენი დაამხუჯას ძლიერებაჲ” (დიდი კურთხევანი 2002: 94). აღარა-

ფერს ვიტყვით იმის შესახებ, რომ ტრადიციული ფორმები: უფალო, ღმერთო ჩვენო; ქრისტე ღმერთო; ყოვლადწმიდაო ღვთისმშობელი; დიდო მთავარმონაშეო გიორგი; მთავარანგელოზნო ღმრთისანო და უამრავი მისთ. გვხდება ყველა ტიპის ლოცვაში (ტროპარ-კონდაკები), ფსალმუნში, პარაკლისებში, აკათისტოებში (დაუჯდომლებში), სადიდებელ-სავედრებელ გალობანსა და კანონებში, სადღესასწაულო განგებანში. უფრო მეტიც, პარაკლისები და აკათისტოები თითქმის აგებულია სწორედ მიმართვის ფორმებზე. საბუთად ორ ნიმუშს მოვიყვანთ:

პარაკლისი ყოვლადწმიდისა ღმრთისმშობელისა - “ჰოი, ყოვლადწმიდაო დედუფალო ღმრთისმშობელო, უმაღლესო წმიდათა ანგელოზთა და მთავარანგელოზთაო, და ყოველთა დაბადებულთა უპატიოსნესო, შეუწვენელთა შემწეო, უსასოთა სასოო, გლახაკთა შესავედრებელო, მწუხარეთა ნუგეშინისმცემელო, მშიერთა გამომზრდელო, შიშველთა სამოსელო, სნეულთა მკურნალო, ცოდვილთა ცხოვრებაო და ყოველთა ქრისტიანეთა შემწეო და შესავედრებელო.

ჰომე, ყოვლად მონყალეო დედუფალო ქალ-
ნულო ღმრთისმშობელო, მონყალებითა შენი-
თა აცხოვნენ და შეინყალენ ღმრთივდაცული
ერი ჩუენი და მეუფება მისი” (პარაკლისი
2003:).

დაუჯდომელი საგალობელი ყოვლადწმი- დისა სამებისა

“ყოვლადწმიდაო სამებაო, გამოგვზარდენ
ჩვენ;

ყოვლადწმიდაო სამებაო, განგვაცხოველენ
ჩვენ;

ყოვლადწმიდაო სამებაო, განკურნენ უძ-
ლურებანი სულთა და ხორცთა ჩვენთანი;

სამებაო, ერთარსებაო, მოგვმადლენ ჩვენ
მღვიძარებად:

სამებაო ცხოველსმყოფელო, ადაყვავილენ
სულისაცა ჩვენისა მცენარებანი;

სამებაო წმიდაო, შეგვიტკბენცა შენდა შევ-
რდომილნი;

ყოვლადწმიდაო სამებაო, შეგვიწყალენ და
გვაცხოვნენ ჩვენ! (დაუჯდომელი 2003:).

ანაფორა გამოლოცვებისთვის ძალზე გავ-
რცელებული და დამახასიათებელი სტილური

(ლიტერატურულ-პოეტური და ორატორული)
ხერხია:

*“იქ არი დედანი თქვენი, / იქ არი მამანი
თქვენი,*

*იქ არი ძმანი თქვენი, / იქ არი დანი თქვენი,
იქ მეიჩხრიკეთ, იქ მეითამაშეთ”* (მოფურ-
ჩხულისა).

კითხვა-მიგებითი ფორმულები, ანუ დია-
ლოგი, ზოგადად, გავრცელებული საშუალებაა
გამოლოცვების სტურქტურისა. შესაძლოა
შეგვხდეს როგორც დაპირისპირებულ ძალთა
დიალოგური ფორმულები, ასევე - ჩვეულებრი-
ვი სასაუბრო ფრაზები. ჩვენს გამოლოცვებში
შეგვხდა ავ სულთან მთავარანგელოზის გასა-
უბრება:

- *“სა მიხვალ, შე შავო კაცო? - ნმინდა
მთავარანგელოზმა უბრძანა*

- *მე მივალ ძვალის სახრავად, ბილის
საჭმელად*

- არა, მამაძემასულმა არ გაგიშვას ძვალის სახრავად, ბილის საჭმელად (გათვალულისა);

გავრცელებულია ჩვეულებრივი კითხვა-მიგებითი ფორმულებიც:

- “ქალო, რას ხარჩავ მაგასო?
- კურმუხოსა და ნაქასო” (ბლიერისა);
ან
- “რა არის მისი ნამალი?
- ია და ვარდი, ქალის რძე,
წითელი ძაფი და ნემსი” (თვალის ტკივილისა).

კონტექსტიდან ამოვარდნილია (უფრო აბრაკადაბრაა) დიალოგი მოციქულთა თავთა შორის:

“პეტრემ უთხრა პავლესაო

- რად არა ჭამ პურსო
- მით არა ვჭამ პურსო,
ჭვალი მასვია გულსო
- რა არის მისი ნამალი?
- ცივი წყალი, ცივი რკინა,

თვით ამოსული კანაფი” (ჭვალისა);

მთლიანად დიალოგზეა აგებული შაკიკის გამოლოცვა:

- *აკიკი-მაკიკი, / ქალო მარიაშ, რას სტირი?!*
- *რავა რას ვტირი?! / ჩემი შვილი ბურთს ბურთაობს”...*

მოკლედ შევეხებით **ფერთა სიმბოლიკა-საც.** როგორც ვარაუდობენ, ქართულ შელოცვებში დომინანტურია სამი ფერი (ისე, როგორც - ქართულ ზღაპარში): შავი, წითელი და თეთრი, რომ ამ “ფერების სიმბოლიკის ერთი ძლიერი ნაკადი ქართულ ფოლკლორში დაკავშირებულია სულეთის სამყაროსთან” (აგულაშვილი 1986: 101). ამასთანავე, ქართული ფოლკლორის კვალობაზე, თეთრი ზესკნელს, წითელი შუასკნელს და შავი ქვესკნელს განასახიერებდა. ბებიაჩემის გამოლოცვებში გვხდება სამივე ფერი ერთ კომბინაციაში. ამის იშვიათი მაგალითია თვალის ტკივილის გამოლოცვა, რომელშიც უპირატესობა ენიჭება მშვიდო-

ბიანსა და ხალისიან ფერს - შავს. ამავე გამოლოცვაში არა პირდაპირი სახელდებით, მაგრამ მაინც შემოდის სხვა ფერებიც: იისფერი, ვარდისფერი და რძისფერი. დაბეჭდვით შეიძლება ითქვას, რომ ეს გამოლოცვა ფერთა გამის უიშვიათესი ნიმუშია: *“წითელმა წითელი გადიტანა, / თეთრმა თეთრი გადიტანა. / დარჩა შავი - მშვიდობიანი და ხალისი. / რა არის მისი ნამალი? / - ია და ვარდი, ქალის რძე, / წითელი ძაფი და ნემსი”* (თვალის ტკივილისა). როგორც წითელა ან ყვავილა ბატონებით დაავადებულთათვის განკუთვნილ რიტუალში, ჩვენს შემთხვევაშიც ფერთა შეხამებას, “ფერთა სასიამოვნო შეგრძნებას უდავოდ უნდა ჰქონოდა მნიშვნელობა” (სიხარულიძე 1976: 12) და ეს ფუნქცია, ალბათ, ესთეტიკას არ გამოორიცხავდა.

სამი დომინანტური ფერის (შავი, წითელი და თეთრი) გვერდით, აგრეთვე, გვხდება ყვითელიცა და ჭრელიც:

*“შავგულა დაუკლავსყენ,
ადრე მიხვალ შეგინახავს,*

გვიან მიხვალ, შევიჭამენ” (მოფურჩხული-
სა);

“ნითელხუცესა ხარი გეება” (დამწვრობი-
სა);

კოლო ვარ, კოლო ყვითელი,
კაბა მაცვია ნითელი” (გველის ნაკბენისა);

“ნითელწვერა კაცისა, შავწვერა კაცისა,
ჭრელთვალა ქალისა, ჭრელთვალა კაცისა,
შავთვალა ქალისა, შავთვალა კაცისა.

მოკვდა კლდეშავი.

გამოვარდა შავი კაცი,

შავი ლაგამონაგერი.

- სა მიხვალ, შე შავო კაცო? - წმინდა
მთავარანგელოზმა უბრძანა” (გათვალულისა).

ისიც უნდა ითქვას, რომ ჩვენს გამოლოც-
ვებში წარმოდგენილია ტრადიციული ფერი
გველისა და მის გამოსახატავად არ გვხდება
ნითელი ან თეთრი:

- “შავი, შავი შამელია,
შავი გველი ვეშაპია... (გველის ნაკბენისა);

პავანიზაცია

ჩვენი გამოლოცვები იძლევა იმის საფუძველს, რომ არ გავიზიაროთ თეორია, ზოგადად, მათი ხალხური წარმომავლობის შესახებ. აშკარაა ის ფაქტი, რომ ისინი წარმოადგენენ რაღაც ეკლესიური ცოდნის, ქრისტიანული სიმბოლიკის დეკონსტრუქციისა თუ გადაგვარება-დამახინჯების პროდუქტს (შდრ. ვ. მანსიკა). შესაძლოა ითქვას, რომ შელოცვა შუა საუკუნეებში ახლად აღორძინებული მითოლოგიური შემოქმედების ბუმის შედეგია, როგორც ა. ვესელოვსკი იტყოდა, შუა საუკუნეებში მეორე დიდი მითოლოგიური ხანის დადგომის პროდუქტი.

ბებიაჩემმა საეკლესიო ლოცვები ზეპირი გზით ისწავლა, ისიც მხოლოდ დასაწყისი ლოცვები “მამო ჩვენოს” ჩათვლით და ღვთისმშობლის სადიდებელი “ღირს-არსი”, ოღონდ ამ უკანასკნელში ნაცვლად “უზესთაესსა სერაბინთასა” ამბობდა: “თუშტესა ესა ქერაფიმთასა”. როცა ვკითხე, “თუშტესა” რას ნიშნავს მეთქი, ვერ მიპასუხა. ასევე, რადგან მღვდელი და წირვა-ლოცვა აღარ იყო, საკურთხს თავად “აკურთხებდნენ”: გააწყობდნენ ტაბლას და,

ბოლოს, სანთელს ანთებდნენ, კეცზე საკმეველს უკმევდნენ. მეორე ბეზიას მეზობელმა მისცა რაღაც ტექსტი, საკურთხზე წასაკითხი. მასში ასეთი სიტყვები იყო: “ღმერთო, შენ აღადღადე (ანუ განანათლე, აცხოვნე - ს.მ.) ერევნის ბაღში ჩვენი გარდაცვალებულები”. ვერაფრით ავხსენით, რა შუაში იყო “ერევნის ბაღი” (ედემის ბაღის ანალოგიით)! ასეთი მაგალითების მოხმობა მრავლად შეიძლება. დღესაც თანამედროვე მრევლში კანონიკური ლოცვების დამახინჯებით დაზეპირების უამრავი შემთხვევაა.

მინიშნებითაც კი ადვილი საგრძნობია, რომ ქრისტიანული რეალიები ჩვენი სამკურნალო შელოცვების ძირითადი პლასტია. ქრისტიანული ცოდნა რაღაც ეტაპზე გახალხურდა, მასში შეიჭრა არაკანონიკური ელემენტი, დამახინჯდა და ასეთი ფორმით განეფინა შელოცვებში. უფრო კონკრეტულად კი სურათი ამგვარია:

1. დასაწყისი ამ შელოცვებისა წმინდად ქრისტიანულია (როგორც ზემოთ უკვე ვთქვით). მართალია, მასში ქრისტიანული ზუსტი ფორმულა “სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათ” დეფორმირებულია, გამარტივებულია (სახელითა ხვთითა, მამითა,

სულითა წმინდითა), მაგრამ მაინც პირდაპირი **მიმართვაა წმიდა სამეზისა**. სხვათა შორის, ყოვლადწმიდა სამეზა პირდაპირ ამ ფორმულირებით ან დამახინჯებულადაც გვხვდება, მაგალითად:

“სამი ძმები მიდიოდენ / სამეზისა მადსა”;

“არა, მამაძემასულმა (იგულისხმება მამა ძე და სულიწმიდა) არ გაგიშვას ძვალის სახრავად, ბილის საქმელად”.

2. დასასრულშიც ვედრება გაისმის ღვთის მიმართ - *“ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შეენიე მადლი შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, / ბრძანება ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი!”;*
3. ორივე ნაწილი - დასაწყისიცა და დასასრულიც, ე.წ. პროლოგ-ეპილოგი, ადასტურებს, რომ **შემლოცველი ქრისტიანია**, ის ყოვლადწმინდა სამეზის სახელით იწყებს რიტუალს და ღვთის ხსენებითვე ასრულებს;
4. გამოლოცვებში არაერთხელ **ნახსენებია ქრისტე** ღმერთი, მაგალითად:

ქრისტეს მოხვდა, ქრისტემ ბრძანა: რა არის მაგის ნამალი?

*ქრისტე ღმერთო, რა შეგცოდე, რად დამართე ბა-
ბასილი?!*

*მე ქრისტესი ვარ, ქრისტე ჩემია, ქრისტეს ბეჭედი
დაბეჭდილია;*

5. უცნაურადაა წარმოდგენილი ყოვლადწმიდა **ღვთისმშობელი**. ის არის “ზეცას მყოფი დედა” და “ქალი მარიამი”. კარგადაა ცნობილი, რომ, ქრისტიანული იკონოგრაფიული ტრადიციის მიხედვით, არსებობს ღვთისმშობლის რამდენიმე სახე:

„ელეუსა“, ანუ მოალერსე - ამ ხატში ყრმა იესო დედას ლოყით ეხება;

„ოდიგიტრია“ (გზის მაჩვენებელი), როდესაც ღვთისმშობელს მარცხენა ხელზე ყრმა უზის. ასეთ ხატს რეპრეზენტაციულ, ანუ წარდგინებითსაც უწოდებენ. ოდიგიტრიის ხატი განკაცებისა და უბინოდ ჩასახვის დოგმატის გამომხატველია;

„დეისუსი“ იგივე ვედრების ტიპის ღვთისმშობელია იესო ქრისტეს გარეშე. მას ხელები განვდილი აქვს და მაცხოვარს ავედრებს კაცობრიობას;

„გლიკოფილუსა“ მონყალე ხატს ნიშნავს. მასზე ყრმა იესოს ღვთისმშობლის კისერზე ხელი აქვს შემოხვეული;

„ორანტა“, ანუ მლოცველი ღვთისმშობელი. ის გამოსახულია მთელი ტანით, ხელაპყრობილი, ხელისგულებით ჩვენკენ;

„ალმა მატერ“ იგივე დედა-ალმზრდელი და სხვა.

როგორც გავრცელებული სახე, ჩვენს ტექსტებშიც ღვთისმშობელი მტირალია. ეს კარგად ჩანს შაკიკის გამოლოცვაში. აქ მისი ტირილი შვილის კონტექსტშია წარმოდგენილი, ოღონდ ეს არ უკავშირდება ჯვარცმულ იესოს. ყველაზე უფრო აბრადაკაბრული სწორედ შაკიკის ეს შელოცვაა, რომლის სიუჟეტი მთლიანად ბუნდოვანია, თუმცა საუკეთესო შელოცვა ხომ უაზროა (კიკნაძე 2008: 220):

- *“აკიკი-მაკიკი, /ქალო მარიამ, რას სტირი?!*

- *რავა რას ვტირი?! / ჩემი შვილი ბურთს ბურთაობს.*

ქრისტეს მოხვდა, ქრისტემ ბრძანა: / რა არის მაგის წამალი?

- სამყური კატაბარდაცილი / აცხე შუბლსა,
ავლე თვალსა, / ის გააქრობს შაკიკსა!”

ღვთისმშობელი უნდა იგულისხმებოდეს წყლისას ამ შელოცვაშიც: “ავალ ზეცას, / ვეტყვი დედას, / მომცემს ისარს, / დავკრავ წყლისას”. ამკარაა, რომ ამ პასაჟში ღვთისმშობელი არის დამხმარე, შემწე და გზაზე დამყენებელი, რადგან ის გაძლევს ისარს, რომელსაც ჩამოიტან ზეციდან და დაჰკრავ წყლისას. ღვთისმშობლის მიერ ბოძებული ამ ისრით “გაიპარება” დაავადება და სნეულიც განიკურნება. შეგვიძლია ეს სახე შევადაროთ „გლიკოფილუსას”, ანუ მოწყალე ღვთისმშობელს.

6. ჩვენს გამოლოცვებში გვხვდება **მთავარანგელოზიც**: “სა მიხვალ, შე შავო კაცო? - წმინდა მთავარანგელოზმა უბრძანა”;
7. ქრისტიანული რეალიები შეცვლილი და დამახინჯებულია იმ შემთხვევაშიც, როცა შემლოცველი მოციქულთა თავებად, პეტრესა და პავლეს გარდა, სახარების ავტორებსაც მიიჩნევს: “ექვსო თავნო მოციქულნო: პეტრე, პავლეს, მანთეს, მარკოს, ლუკა და ივანე”.

სრული ფაქტობრივი აღრევაა დიალოგი პეტრესა და პავლეს შორისაც:

“პეტრემ უთხრა პავლესაო:

- რად არა ჭამ პურსო
- მით არა ვჭამ პურსო, ჭვალი მასვია გულსო;”

8. სრულიად ბუნებრივია, რომ შელოცვებში იხსენიება **წმინდა გიორგი**:

“დასწყევლოს 365-მა წმინდა გიორგიმ”;

“დასწყევლა წმინდა გიორგიმ, / გეიპარა დილასაო”.

“წმინდა გიორგო, უშველე, / ხატო და გელათისაო!”

9. გამოლოცვებში, ასევე, მოხსენიებულია :

112 **ხატი-ჯვარი**: *“დასწყევლოს 112-მა ხატმა-ჯვარმა”;*

წმინდა ქალაქი **იერუსალიმი**: *“ერუსამეს მივდიოდი, ვიტყოდი აღსარებასა”.*

ორჯერ გვხდება ეკლესია, **საყდარი** (სახტარი):

*“დიდი, დიდი, დიდებული,
ზედ სახტარი შენებული,
ლოდია მიყუდებული”;
“წყალის პირზე სახტარია,
იქავ დედაკაცი იყო”.*

აქვე შეგვხდება ეშმაკთან დაუმორჩილებლობის და გამიჯვნის ასეთი ფრაზაც: *“ეშმაკო, ჩამომეთხოვე, / არა ვარ შენსა ნებასა”.*

ჩვენ მიერ მითითებული და ჩამოთვლილი რეალიები აშკარად გვიდასტურებს, რომ ეს გამოლოცვები არ არის წარმართული ტექსტები და ისინი, ძირითადად, ქრისტიანობის გახალხურების, პაგანიზაციის პროდუქტია.

აპოკრიფული ლოცვები

როგორც საყოველთაოდაა ცნობილი, “აპოკრიფი” ბერძნული სიტყვაა და ნიშნავს დაფარულს, საიდუმლოს. კორნელი კეკელიძე წერს: “მწვალებლებმა აპოკრიფულ ნიადაგზე შექმნეს თავისებური რომანები და მოთხრობები, ადვილად საკითხავი და საინტერესო მათი “მასობრივი” და “ხალხური” ხასიათის გამო” (კეკელიძე 1980: 430). აპოკრიფთა ორ სახეობას განარჩევდა მღვდელი გიორგი ხელიძე. ის საუბრობდა ისეთი აპოკრიფების შესახებ, რომლებიც “არა არიან პირდაპირ წინააღმდეგნი სარწმუნოებისა და კეთილ-მსახურებისა, გარნა ჭეშმარიტსა მჭვრეტელობასა ისტირიკოსისასა ეჩვენებიან საეჭვოდ და ძნიად შესაწყნარებლად. ხოლო ზოგნი არიან ყოვლითურთ წინააღმდეგნი და უშესაბამონი სიტყვისა ღვთისა და ისტორიისა” (ხელიძე 1865: 183).

ჩვენში კარგადაა ცნობილი ექვთიმე მთაწმინდელისეული ინდექსი აპოკრიფული ლიტერატურისა (დანვრილებით იხ. ჭელიძე PDF ვერსია:), თუმცა მასში აპოკრიფული ლოცვები არ ფიგურირებს. აპოკრიფული ნაკადი არსებობს

საეკლესიო მწერლობის თითქმის ყველა დარგში და, მათ შორის - ლიტურგიკაშიც. ფაქტია ისიც, რომ ჩვენამდე მოღწეულ უძველეს ხელნაწერებში, ლიტურგიკულ კრებულებში, ხშირად გვხვდება “სხვადასხვაგვარი შელოცვები, რომელნიც წარმოადგენენ აპოკრიფების ცალკე დარგს” (იქვე: 456). ექვთიმე კოჭლამაზაშვილი “აპოკრიფული კურთხევანის” ქვეშ აერთიანებს აპოკრიფულ ლოცვებსა და საგალობლებს, რომელთა გავრცელებას უკავშირებს საღვთისმეტყველო ცოდნას მოკლებულ მრევლს, ხშირად შინაარსიც რომ არ ესმოდა მათი (კოჭლამაზაშვილი 2002: 90). ჯერ კიდევ 1948 წელს გამოცემულ “ხელნაწერთა აღწერილობანის” მესამე ტომის დარგობრივ საძიებელში ცალკეა გამოყოფილი აპოკრიფული ლიტერატურა, რომელშიც შედის “შელოცვანი” (აღწერილობა 1948: 506). სამეცნიერო ლიტერატურაში ამ ტიპის ლოცვანი, როგორც აპოკრიფების ცალკე ჟანრი, სპეციალური მონოგრაფიული შესწავლის საგანი ჯერ არ გამხდარა, თუმცა ქართული ფოლკლორის მკვლევრებმა ბევრი რამ გააკეთეს ამ კუთხით და ეს

აპოკრიფული ლოცვები შეფასდა როგორც შელოცვები, რომლებშიც წარმართულის აშკარა კვალი იკითხება.

მე-14-15 და მე-17-18 საუკუნეების “კურთხევანში” შესულია როგორც სამეურნეო შინაარსის, ასევე, უძველესი სამკურნალო შელოცვები, ზოგიერთი მათგანი რუსულადვე თარგმნა თავად კ. კეკელიძემ. ძველ ქართულ ხელნაწერებში (“კარაბადინებში”¹, “ავგაროზსა” და სხვა კრებულებში) მიმოფანტულ ამ ტიპის ლოცვებზე მიხეილ ჩიქოვანმა მიგვანიშნა, შემდეგ საგანგებო კვლევა დაბეჭდა გ. ახვლედიანმა. მან მიმოიხილა: “ლოცვა კაცსა ზედა ცხროალსა”; “ლოცვა წმიდისა მმარხველისად”; “მძრომის (გველის) შელოცვა”; “ლოცვა მტერდაცემულისა”; “ლოცვა ყოვლისა სენისა”; “ლოცვა აღისა”... (ახვლედიანი 1978: 87-94). თანაც, აქ შეტანილ ლოცვებს დართული აქვს ცნობები შესრულების წესებზე - ეს კი, მიხეილ ჩიქოვანის აზრით, ნათლად ადასტურებს მათ ხალხურ ტრადიციებთან კავშირს” (ჩიქოვანი 1956: 292). აპოლონ ცანავაც გაკვრით ეხება აპოკრიფულ ლოცვებს და ამბობს, რომ: “ეკლესიამ, საეკლესიო ლიტურატურამ ხელი შეუწყო ზოგიერთი შელოცვის სიტყვიერ გაფორმებას.

ასევე, დიდია ის როლი, რაც ლეგენდურ-აპოკრიფულმა ლიტერატურამ ითამაშა შელოცვების გარკვეული ჯგუფის შექმნაში” (ცანავა 1979: 59). მკვლევარი გამოყოფს სამი ტიპის შელოცვებს: წარმართულს, ორრწმენიანობის გამომხატველსა და წმინდად ქრისტიანული მსოფლმხედველობისას (იქვე: 59). გ. ახვლედიანი ანალიზის შედეგად დაასკვნის, რომ ლიტურგიკულ კრებულებში შელოცვები ხალხურიდანაა შესული. ჩვენი აზრით კი საპირისპირო მოვლენასთან უფრო გვაქვს სქმე. ჯერ ერთი, თავად ფაქტი სწორედ იმ “მითოლოგიური შემოქმედებითი ბუმის” შედეგად უნდა მივიჩნიოთ, რომლის შესახებაც ზემოთ ვთქვით. გარდა ამისა, ლოცვათა კრებული “კურთხევანი” (ბერძნულად “ევექოლოგიონ”) XI ს-დან გვხვდება და იგი წარმოადგენს კურთხევათა ან ლოცვათა საშუალებით განწმენდის წესს², მაგრამ, როგორც ედიშერ ჭელიძე განმარტავს: კურთხევათა ქართული ხელნაწერები “ტექსტობრივად უაღრესად ნაირგვარი, სრულიად მოუწესრიგებელი და, რაც ყველაზე სამწუხაროა, აურაცხელი შეცდომებით აღსავსეა... არაიშვიათია საკუთრივ დოგმატური ხასიათის

ცდომილებანი... ზემოთქმულს უნდა დავუმატოთ აპოკრიფული, ხშირ შემთხვევაში სრულიად ნონსენსური შინაარსის ტექსტები, რომლებიც საუკუნეთა მანძილზე მჭიდროდ მიეცმასნა დვთივსულიერ ლოცვა-განგებებს” (დიდი კურთხევანი 2002: 3). ამიტომ, “დიდნი კურთხევანის” ფუნდამენტურ გამოცემაში მან ძირითადი ტექსტისგან გამიჯნა ორი აპოკრიფული ლოცვა და სქოლიოში ჩაიტანა. ეს ლოცვებია: “უკეთუ ვენახსა და ბოსტანსა ჭია ავნებდეს” და “სანერელი ვის შეექმნას, კალამი აღილოს მსივანსა ადგილსა ჯუარებსა დასუმიდეს, ვითა დამისუამს და მას შეულოცვიდეს” (გვ. 418). “კურთხევანებსა” და “ლოცვანის” კრებულებში ხშირია ასეთი შინაარსისი ლოცვები:

- “ლოცვა ცხროდსათვის” (ციებ-ცხელე-ბა - ს.მ.);
- “ლოცვაჲ და კუერექსი უწვიმროებისაჲ”;
- “ლოცვა ბოროტისაგან დასახსნელი”;
- “ლოცვა ანტიქრისტესაგან დასაცავად”;

- “სავედრებელი ლოცვა მღუდელმონა-მისა კვიპრიანე კართაგენელისა მიმართ, ჯადოქრობის საწინააღმდეგოდ”;
- “ლოცვა ეშმაკის მანქანებისა და კრულებისაგან თავდასახსნელად”;
- “ლოცვა წმიდისა მღვდელ-მთავრისა სპირიდონ ტრიმიფუნტელისა მიმართ, მატერიალური სიდუხჭირის ჟამს” (შდრ. ლოცვანი 2003:).

ცალკე აღსანიშნია კარაბადინებში შესული შელოცვები (იხ. ხახანაშვილი 1896: 250), სხვადასხვა ხელნაწერში დაცული აპოკრიფული ლოცვები.

როგორც წესი, ამ სახეობის ლოცვებს ქმნიდნენ საეკლესიო პირები. მ. ჩიქოვანის აზრით, “ქრისტიანულმა რელიგიამ ძველი წარმართული შინაარსის ლოცვების საფუძველზე ახალი ლოცვები შექმნა, რომელნიც ფართოდ იქნა გამოყენებული საეკლესიო პრაქტიკაში... ამნაირი ლოცვები თავმოყრილია ე.წ. “კურთხევანში” (ჩიქოვანი 1956: 292). ასეთი გამოლოცვანის ენა წმინდად ლიტურგიულია, მაგრამ ჩართულია ისეთი პასაჟები, რომლებიც

ლოცვის კანონიკური სტრუქტურიდან ამოვარდნილია, მაგალითად: “და მარიამ, დედად უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესი, წყაროდსთუ-ალსა იორდანისასა და იოვანესსა მჭმუნვარე იყო და მგლოვარე. მოვიდოდეს მიქაელ და გაბრიელ. რქუეს მარიამსა, “რადსა მჭმუნვარე ხარ ანუ რადსა მგლოვარე ხარ? ჰრქუა მან: რადთამცა არა მჭმუნვარე ვიყავ ანუ მგლოვარე. ქრისტეს საყუარელსა მონასა უკბინა ჭიამან და ექმნა იგი სანერელ...” (დიდი კურთხევანი 2002: 418). სხვათა შორის, ეს ორი აპოკრიფული ლოცვა არ ჩანს არც სხვა ნუსხებში და, რაც მთავარია, არც - ბერძნულ დედანში, ამიტომ ის SIN. - 73 ხელნაწერის შემატებული (არა გიორგი მთაწმიდელისეულ) ნაწილად ითვლება (იქვე: 11).

თ. ბეგიაშვილი მსჯელობს იმის შესახებ, რომ “განვითარების შემდგომ ხანაში მაგიური პოეზია - შელოცვები გადადის რელიგიაში და ერთგვარი აღრევა ხდება რელიგიური ხასიათის ცრუმორწმუნეობისა და მაგიური პოეზიისა” (ბეგიაშვილი 1941: 24). უფრო ადრე, ჩამწერი ლავრენტი მათიკაშვილი ასე ფიქრობდა: “შელოცვები ქრისტიანობას გადაუნათლავს

და თავისი ბეჭედი დაუტყვია მათთვის” (უმიკაშვილი 1964: 186).

ჩვენი აზრით, როგორც აპოკრიფული ლიტერატურა არ მიიჩნევა წარმართობის გადმონაშთად, ასევე, ვერ გავიზიარებთ იმ გავრცელებულსა და დომინანტურ შეხედულებას, თითქოს შელოცვები წარმართობის დროინდელია, მაგრამ ქრისტიანულად გადამუშავებული. იმას, რომ შელოცვები ეკლესიურ წრეებშია შექმნილი, ადასტურებს “კურთხევანსა” და “თთუენში” შეტანილი ცხოველთა დასაცავი სავედრებელი ლოცვები:

- „ლოცვა დიდებულისა მონამისა მამადსი ყოველსავე სნეულებისა პირუტყუთა“;

- „ლოცვა წმიდისა მოდესტოსი დაცვად სიკვდილისაგან პირუტყვთა“;

- „ლოცვა წმიდისა ძლევაშემოსილისა გიორგისი დაცვად მხეცთაგან შინაურ ცხოველთასა“ (დანვრილებით იხ. ხაჭაპურიძე 1999: 261-268). სამკურნალო შინაარსის შელოცვები შეტანილია H -1331 მე-14 საუკუნის ხელნაწერშიც.

გივი ახვლედიანი გამოთქვამს თვალსაზრისს, რომ “ზოგიერთმა წარმართულმა შელოცვამ ქრისტიანობის წიაღში ლოცვის სახე მიიღო. ამის გამო, ძველ ხელნაწერ ძეგლებში “შელოცვის” გვერდით იხმარება “ლოცვა” (ახვლედიანი 1978: 87). ჩვენთვის მიუღებელია ფორმულირება “წარმართული შელოცვა”, რადგან წარმართული კვალი არ ნიშნავს, რომ შელოცვა წარმართული ეპოქის პროდუქტია. მასებში ყოველთვის იგრძნობოდა ნაკლოვანება ეკლესიური ცოდნისა. ასე იყო ოდესღაც და, სამწუხაროდ, ასეა დღესაც. ამიტომ, ქრისტიანობამდელი წარმოდგენები სტიქიური ძალით შემოიჭრება ყველაგან, სადაც კი გაჩნდება დეფიციტი მნიგნობრობისა, რელიგიური განათლებისა. რაც შეეხება ძველ ხელნაწერ ძეგლებში აპოკრიფული ლოცვების მოხვედრას, ეს არის სწორედ ნიშანი იმისა, რომ ის შექმნილია საეკლესიო წრეებში, ქრისტიანულ სოციო-კულტურულ სივრცეში “ქრისტიანული რწმენის ავტორიტეტით” (კიკნაძე 2008: 235). ჩვენს სასარგებლოდ მეტყველებს ქართველური დიალექტების მონაცემთა მიხედვით ენათმეცნიერთა კვლევა შელოცვების ენის შესახებ. მათი დასკვნა ასეთია: “საქართველოს ყველა

რეგიონში შელოცვების ენას ერთი საფუძველი - ზოგადქართული ღვთისმსახურების ენა აქვთ. დროთა განმავლობაში მათ დიალექტური შეფერილობა მიიღეს ქრისტიანობის შესუსტებისა და ლოკალური რწმენა-წარმოდგენების გააქტიურების შესაბამისად” (დადიანი... 2001: 129).

დასკვნის სახით თუ ვიტყვით, ლიტურგიკულ კრებულებში შეტანილ არაკანონიკურ ლოცვებს აპოკრიფული უნდა ეწოდოს (როგორი შეფასებაც მიეცა თავის დროზე) და არა - შელოცვები (სამეურნეო თუ სამკურნალო).

გამოლოცვა, როგორც რიტუალი

მესამე კლასში ვიყავი, როცა ქართულის მასწავლებელმა ზეპირსიტყვიერების ნიმუშების შეგროვება დაგვაავალა: ზაფხულის არდადეგეები რომ დამთავრდება, მოიტანეთ და ვნახოთ, ვინ რა მასალა მოიძიო. სწორედ მაშინ ვთხოვე ოლია ბებიას, გაეხსენებინა თავისი შელოცვები და ეკარნახა. ბოლო პერიოდში ამ გამოლოცვებს არ აქცევდა ყურადღებას, უფრთხოდა: არ ვარგებულა, ღმერთს არაფერი ვანყენინო. ბუნებრივია, ისეთი მართლმორწმუნე ადამიანისთვის, როგორც ის იყო, მაგიური ტექსტებით ლოცვა უკვე მკრეხელობა იქნებოდა. მისი ეს შიში, როგორც ჩანს, წმინდა მათა სწავლებიდანაც მოდიოდა: “ვად არს მათა, რომელნი შელოცვითა კურნებასა ეძიებენ... ღმერთი არს მკურნალი ჩვენი” (სწავლანი 1955: 47). ერთ ადამიანში ვერ მოთავსდება მლოცველი, ღვთის მსასობელი და შემლოცველი, ანუ მისანი, გრძნეული, მუცლით მეზღაპრე თუ ზღაპარმეტყველი. მართალია, ათეისტურ საქართველოში შელოცვა ლოცვისაგან სუსტად განირჩეოდა, მაგრამ ბებიაჩემისთვის უკვე მათ შორის დიდი შინაგანი

წინააღმდეგობა, კონცეპტუალურ-არსობრივი სხვაობა იგრძნობოდა.

შელოცვა, როგორც მაგიური აქტი, ითხოვს იყოს უმაღლესი ძალაუფლების რეპრეზენტანტი. რა თქმა უნდა, შელოცვები ამ ფორმით ქრისტიანობის წიაღშია ჩამოყალიბებული, მაგრამ ისინი პირდაპირ თუ ირიბად მიგვანიშნებენ ძალაუფლებას, რადგანაც შემლოცველი ყოველთვის ითხოვს დამორჩილებას, ემუქრება დემონურ ძალებს, ავსულებს, რომლებიც ასწებოვნებენ და აწვალებენ შესალოცს. ბები-აჩემი მორწმუნე იყო, მისი ლოცვის ობიექტი ადამიანურ სამყაროზე მაღლა, ზესთა სამყაროში მოიაზრებოდა (ღმერთი, ანგელოზები და წმინდანები) და ამიტომაც აღარ შეეძლო ლოცვის გვერდით შელოცვის წარმოთქმა, ანუ ადამიანის პარალელურ განზომილებაში მყოფი ავსულების წინააღმდეგ ამხედრება. როგორც ჩანს, აღარ სურდა, მისი სულიერი მდგომარეობისთვის პარადოქსული, შინაგანად წინააღმდეგობრივი ტექსტები ჭეშმარიტებად ეღიარებინა. სრულიად მართებულია შეხედულება, რომ “სხვაა მლოცველისა და სხვაა შემლოცველის ფსიქოლოგია. ისინი განსხვავებული ფსიქოლოგიური და ეგზისტენციალური ტიპები

არიან, რამდენადაც თავად მათი “ადრესატე-
ბია” ერთმანეთისგან არსებითად განსხვავე-
ბულნი” (კიკნაძე 2008: 216-217).

თხოვნაზე უარს როგორ მეტყვოდა! რა თქმა
უნდა, ჩავინერე ყველა შელოცვა, რომლებიც
იცოდა. რამდენიმე კვირაში უკვე ზეპირადაც
ვისწავლე (ზოგადად, შელოცვები, როგორც
ზეპირსიტყვიერების ჟანრი, ზეპირი გზით
ვრცელდებოდა. დანერილს ძალა ეკარგებაო)
და ახლა მე დავიწყე “მკურნალობა”. ჯერ კიდევ
მიხეილ ჩიქოვანი შენიშნავდა: “რევოლუციამ-
დელ სოფელში ხშირად შეხვდებოდა კაცი სა-
ხელგანთქმულ მისნებს” (ჩიქოვანი 1956: 289),
1978 წელს კი დანანებით წერდა გივი ახვლე-
დიანი: “შელოცვის ჟანრი დღეს კვდომის პრო-
ცესშია და ხმარებიდანაცაა გამოსული” (ახვ-
ლედანი 1978: 86). რას წარმოიდგენდა მაშინ
ან ერთი, ან მეორე მეცნიერი, რომ 1980 წლი-
დან 10 წლის ბიჭი (რომელსაც რევოლუციამ-
დელი ბავშვივით არ ჰქონდა სათამაშო) სწო-
რედ ამ არქაული ფოლკლორული ჟანრის
აღორძინებას დაიწყებდა იმერეთში. თუ ვინმე
შეშინებული, გათვალული, მოფურჩხული...
იყო, ჩემთან მორბოდა: არიქა, გამოგვილოცეო.
ჩემ მიმართ ინტერესს ის ზრდიდა, რომ პატარა

ვიყავი და თან მამრობითი სქესისა. ამას ასე ხსნიდნენ: ანგელოზია, პატარაა, თანაც კაცის შელოცვა უფრო ჭრის, წვერი უმონმებს სიტყვებსო. მეც მეტი რა მინდოდა, ვხალისობდი და ჩემს სტიქიაში ვიყავი. შელოცვებს, როგორც წესი, ბუტბუტით ვამბობდი, არც თუ მკვეთრად და სხვის გასაგონ-გასაგებად. ეს უფრო იდუმალსა და საინტერესოს ხდიდა რიტუალს. ერთხელ მეზობელმა, რომელიც ჩვენი სკოლის დამლაგებელი იყო (გუგულა მამიდას ვეძახდი), მთხოვა: შვილიშვილი მყავს შეშინებული, აკვანში სულ ტირის და არ იძინებსო. უთენია ჩავედი მასთან. თეთრად მორთული აკვანი შუა ზალაში იდგა, შიგ ჩვილი იურა იწვა. პატივით მიმილო ოჯახმა. შავტარიანი დანა და ნახშირი მოვითხოვე: ეგ, ეტყობა, გათვალულიცაა-მეთქი და, შეშინებულთან ერთად, ნათვალების შელოცვის რიტუალიც აღვასრულე. შუა პროცესში ვიყავი, როცა გუგულას დაამთქნარა. ეს უკვე, მათი წარმოდგენით, კარგის ნიშანი იყო - გაჭრა შელოცვამ, გვამთქნარებსო. მეც გახარებული დავბრუნდი შინ.

ვიღაცას მეწველი ძროხის დარდი ჰქონდა, ზოგის ღორს ხოკის დაავადება აწუხებდა... მოკლედ, ყველა ჩემთან მოდიოდა. ზოგჯერ

მეზობელი სოფლიდან პურის ნაჭერს გამოგზავნიდნენ, - ამაზე შეგვილოცოსო. უკვე სახელგანთქმული “მკურნალი” ვიყავი 10-11 წლის ასაკში.

ჩემი უახლოესი მეზობლისა და ნათლია-მირონის, ფოთოლა ბიცოლას, ქალიშვილი ფეხმძიმე იყო. რალაც საეჭვოდ გაგრძელდა ორსულობის ბოლო თვე. მათი ანგარიშით, მარინე კარგა ხნის მოლოგინებული უნდა ყოფილიყო, არადა, შვილი ჯერ არ აპირებდა დაბადებას. მთხოვეს, ამაღამ გადმოდო და ორსულს შეულოცეო. ამ შელოცვას საქონელსაც და ადამიანსაც უკითხავნენ. ერთი სიტყვაა მხოლოდ შესაცვლელი. მთელი ოჯახი მელოდა, გადავედი. მარინე წევს გაფითქინებულ ლოგინში, უსაშველოდ დიდი მუცლით. დავიწყე შელოცვა ხმამაღლა და გარკვევით. ტექსტი ყველას აინტერესებდა და მეც ამიტომ აქცენტირებულად წარმოვთქვი. მიღებული და დაუნერელი წესის მიხედვით, ხმადაბლა, ბუტბუტით წარმოვთქვამდი. პატარა ვიყავი და რიტუალს თავისებურად, უფრო თავისუფლად და თამამად ვუყურებდი, რადგან მაშინ ჩემთვის ეს ყოველივე გართობა იყო და ამიტომაც მხატვრულად, გამოკვთილად დავიწყე:

“აინძრა-მაინძრა,
მინა იძრა, ზღვა იძრა,
ყოველი სულიერი,
ყოველი ოთხფეხი
იძრა და დადგა დროდან დრომდე
შენს მუცელში!”.

ახლა კი წაიშინა თავში ხელი ფოთოლა ბი-
ცოლამ: “დევილუპეთ, ოთხფეხი მტერს ჩაუდგა
მუცელში, ეს გვინდოდა კიდევ?!”

მწარედ შევცდი. ორფეხი უნდა მეთქვა,
რადგან ადამიანს ვულოცავდი!

ერთი კურიოზიც პირველ კურსზე შემემთხ-
ვა. ზეპირსიტყვიერების ისტორიას კეთილშო-
ბილებითა და მეცნიერული კეთილსინდისიე-
რებით ცნობილი ოთარ ონიანი გვიკითხავდა,
სემინარებზე გიორგი (იურა) ჯაფარიძე შემო-
დიოდა. დაინიშნა გამოცდის თარიღიც. წინას-
წარ ვთხოვე ბატონ იურას, თუ რამე იყოს, და-
მატებით შელოცვები მკითხეთ-მეთქი. კიო -
გაუხარდა. თურმე ოთარ ონიანს ერთგვარი ში-
ში ჰქონდა ამ მაგიური ტექსტებისა. რა ვიცო-
დი!

- აბა, რამე შელოცვა გვითხარო - ბრძანა გ. ჯაფარიძემ.

არც ვაციე, არც ვაცხელე და გათვალულისა წამოვიწყე, თან თვალეში შევყურებ ბატონ ოთარს:

“აღისასას, მაღისასას,
მე გილოცავ თავღისასას”...

- თუ კაცი ხარ, გვერდზე გაიხედე, მე ნუ მიყურებო - მითხრა გაღიმებულმა და ოდნავ შემკრთალმა ლექტორმა!

* * *

ერთ-ერთი ძირითადი განმასხვავებელი ლოცვასა და შელოცვას შორის არის ის, რომ შელოცვას თან ახლავს რიტუალი, რომლის გარეშე ის თითქოს ძალას კარგავს (შელოცვის შესრულების წესზე, როგორც რიტუალზე, იხ. ტურაშვილი 2010: 114; ხაჭაპურიძე 1998: 322-328). შელოცვა აუცილებლად მოითხოვს დინამიკას, ის იბადება ქმედებაში. ამდენად, გამოლოცვისას სიტყვა, ქმედება, მიმიკა, ფესტი, ბუტბუტი, ჩიფჩიფი, ჩურჩული... არაპირდაპირი თუ პირდაპირი მეტყველების სახეებია. გამოლოცვა რაღაცნაირად იტევს წარსულის, აწმყოსა და მომავლის კონტინუალურ ურთიერთმიმართებებს. მისი წარსული ავი სულის ჩასახლებას უკავშირდება, სენის შეყრას, დასნეობვნებას; აწმყო გამომლოცველის ბუტბუტითაა ნიშანდებული; მომავალი კი სწეულებამდელი ხატის აღდგენის მოლოდინში ცხადდება და იკვეთება. ასე კონსტიტუირდება გამოლოცვის რიტუალში მაგიურისა და საკრალურის, რწმენისა და მოლოდინის ტოპოსი.

ჩვეულებრივი მორწმუნე (და არა მონესე ბერი, განდევილი) შინ ლოცულობს ხატის წინ ან ეკლესიაში განსაზღვრულ ლიტურგიულ

დროს. წმინდა სვიმეონ ახალი ღვთისმეტყველის საკითხავი „სამგვარი ლოცვის შესახებ“ მოგვითხრობს იმის შესახებ, რომ არსებობს ლოცვის სამი სახეობა: პირველისთვის ნიშანდობლივია ზეცად აღაპყრობილი ხელები, თვალები და გონება. ამასთანავე, შთაგონებული ღვთაებრივი აზრებით წარმოისახვა ზეციური მადლისა. მაშინ, “ლოცვისას ზეცად თვალმიპყრობილს სულში ჩაედვენება ღვთისადმი ლტოლვა და სიყვარული”. ლოცვის “მეორე სახეობისას ადამიანი საკუთარ თავს ჩაუღრმავდება... ამ მდგომარეობის ძირითადი მახასიათებელი ისაა, რომ იგი გონებაში მწიფდება, აზრთა ჭიდილში”. ხოლო, არსი ლოცვის მესამე სახეობისა იმაში მდგომარეობს, რომ “გონება უნდა ჩავიდეს გულში, მის სიღრმეში იბრუნოს გამოუსვლელად და იქიდან, გულის სიღრმიდან, დაძრას ლოცვები ღვთისაკენ” (სვიმეონი 1991: 118-120, 125).

ნიკოდიმოს მთაწმინდელიც სამი სახის ლოცვას განარჩევს: სიტყვიერს, გონისმიერსა, გულისმიერს (ნიკოდიმოსი 2003:). მიტროპოლიტ ანტონის (გოლინელი) მიხედვითაც, არსებობს სიტყვიერი და გონებითი ლოცვა.

შემლოცველს არ მოეთხოვება ისეთი სულიერი მდგომარეობა, რომლის დროსაც ლოცვით სიტყვას და ლოცვით აზრს ლოცვითი გრძნობაც ეთანხმება ან უფრო მაღალი ხარისხი - სულიერი ლოცვა. გამომლოცველის ფუნქცია გამოსალოცის დარწმუნება-იმედი, სიმშვიდე და მისგან ავ სულთა განდევნაა. დანიშნულება წმინდად პრაგმატული და პრაქტიკულია!

შემლოცველი არ იყენებს ხატს, სანთელს, არ მიჰყავს გამოსალოცი ეკლესიაში. აქ შეცვლილია ადგილი, სახეობა, მიზანი ლოცვისა. გამომლოცვები, ლოცვისგან განსხვავებით, უფრო დინამიკური პერსპექტივით გამოირჩევა. გამომლოცველი თვალს ადევნებს გამოსალოცს უტილიტარული პოზიციიდან, მინიერი ცხოვრებიდან, მორწმუნე კი ლოცულობს სხვა პერსპექტივით - ის გადის გზას ღვთისაკენ. სინანული თუ მაღლიერება მსჭვალავს მთლიანად მის არსებას და პერსპექტივაც ლოცვისა მარადიულ ნეტარებაზეა დაფუძნებული.

შემლოცველი ლოცვის სტატიკიდან გადასულია დინამიკაზე, ოღონდ ეს ეხება გარეგნულ მხარეს, რიტუალს. ის აუცილებლად რა-

ლაცას აკეთებს, რაღაცით ზემოქმედებს იმაზე, ვისაც ულოცავს. ჯერ კიდევ მე-17-18 სს. - ის “სრულ კურთხევანში” მოთავსებული “შელოცვა ბოსტნისა” (უცხო პეპელა მოვიდა) გვთავაზობს მკურნალობის წესს ნაცრის დაყრით (ხელნაწერი H -1353). ალ. ხახანაშვილის მიერ ჟურნალ “კვალში” გამოქვეყნებულ “კარაბადინში დაცულ შელოცვებს” კი თან ახლავს ცნობები შესრულების წესზე, მაგალითად: “შვიდი მარცვალი და ცოტა მარილი ხელში უნდა გეჭიროს და ისე ულოცო” (ხახანაშვილი 1896: 250). ბებიაჩემისაგან ნასწავლი ეს გამოლოცვანიც ითვალისწინებდა სხვადასხვა ტიპის რიტუალს:

შეშინებულს შელოცვისას გულზე ხელს ადებ და ჯვრის სახით გადასახავ. თუ ცუდი სიზმარი ნახე და შეგეშინდა, მაშინ დაჭმუჭნილი ქაღალდი უნდა გეჭიროს ხელში, სამჯერ თავზე შემოივლო და მერე დანვა. შეშინებულის გამოლოცვისას ცალკე შევულოცავდით ნახევარ ჭიქა წყალს, რომელსაც გამოლოცვის დასრულებისას შეშინებულს სამ ყლუპად მოვასმევინებდით. ასევე, შეშინებულთანაა და-

კავშირებული ტყვიის გადადნობის ხანგრძლივი რიტუალი - წესი, რომელსაც ტყვიის გადადნობას ეძახიან.

ვიქნებოდი 11-12 წლისა, როცა ბიძაჩემის სიდედრმა, სიკეთითა და სიმართლით გამორჩეულმა მინადორა ბებიამ, ცხრადღიანი რიტუალის ბოლოს, ტყვია გადამადნო. ღამით ერთი ოთახიდან მეორეში გასვლის მეშინოდა, რაღაც არაბუნებრივად დამფრთხალი ვიყავი და დედჩემმა სთხოვა (როგორც ჩანს, ბებიაჩემის შელოცვამ არ მიშველა!), ეგებ ტყვია გადადნოთო. რიტუალის დასასრულს უნდა გარკვეულიყო, რით ვიყავი შეშინებული. დიდხანს დასცქეროდა მინადორა სულაქველიძე იმ ფიგურას, რომელიც ადუღებული ტყვიის წყალში ჩასხმით გამოიხატა, მაგრამ იმდენად უფორმო და უსახო მასა მიიღო, რომ, ბოლოს, იმედგაცრუებულმა მითხრა (თვითონაც არ იყო დარწმუნებული): მორიელს შეუშინებხარო, თუმცა მორიელი თვალით არ მყავდა ნანახი. ვერ გეტყვით, ამის შემდეგ გავხდი თუ არა მამაცი და “უშიში, ვითარცა უხორცო”, მაგრამ ოჯახი მაინც დაიმედებული იყო, რომ ცხოვრებაში ვერავინ და ველარაფერი შემაშინებდა (ისე, შიშს

დიდად არ ვუჩივი! ერთი კი ვიცი, მეშინია მხოლოდ სიხარბისა და სიმსუქნისა, განსაკუთრებით - ღიპიანი ქართველი კაცებისა).

ქვემოთ შეშინებულის შელოცვაც და ტყვიის გადადნობაც ერთმანეთის მიყოლებით იქნება წარმოდგენილი, როგორც ერთი მთლიანი რიტუალი;

გათვალულის შელოცვის დროს ხელში უნდა გეჭიროს შავტარიანი დანა, რომლითაც ნახშირს ჩაჭრი პატარა წყლიან თასში. გამოლოცვის დასრულებისას ნახშირი უნდა აცხო შუბლზე ჯვრის სახით. მიღებულია გამოლოცვა პურის ნაჭერზეც (თუ გამოსალოცი შორსაა, შელოცვილ პურის ნაჭერს გაუგზავნიან), რომელსაც ახლოს მიიტან ბაგეებთან და ჩურჩულით შეულოცავ. კიდევ ერთი, თუ შელოცვისას შემლოცველს ან იქ დამსწრეს დაამთქნარებს (როგორც უკვე ზემოთ ვთქვით), ეს აპრიორულად ნიშნავს იმას, რომ გამოსალოცი ნამდვილად გათვალულია და შელოცვამაც გაჭრა, არგო;

გველის ნაკბენს შეულოცავენ თხილის ჯონით, რომელსაც სიტყვების *“გველი მოკვდეს,*

ნაკბენი მორჩეს” წარმოთქმისას 3-ჯერ შეახებენ ნაკბენ ადგილს;

შაკიკის გამოლოცვისას საჭიროა ტყემლის ტყლაპი და ბამბა, რომელთაც შუბლიდან თვალისკენ სიგრძეზე ადებენ;

ნაცოხრის შელოცვისას საქონელს პირში ლაგამივით ჯოხს ჩაუდებენ;

წყლისას შელოცვა სავარცხელის ძუძუზე ჩამოსმით სრულდება;

ჭვალის შელოცვა მოითხოვს დანის სამჯერ ჩამოსმას ნატკენ ადგილზე;

თვალის ტკივილის გამოლოცვისას საჭიროა ნემსი და წითელი ძაფი, რომელთაც ავადმყოფს გულზე დააბნევენ;

ნაღრძობის შელოცვისას ავადმყოფს ნატკენ ადგილს ნიგვზის ფოთლით (ან ნიგვზის ლებნით) შეუზელ და მერე თბილად შეუხვევ;

დამწვრობისას სამჯერ შევუბერავთ სულს მტკივნეულ ადგილს;

ნელკავის შელოცვა მოითხოვს ნელზე ნახშირის ჯვრის სახით წასმას;

უჟმურის, იმავე მოფურჩხულის, გამოლოცვისას აუცილებელია საცერზე დაყრილი მარილი (ან ღერღილი), რომელიც მწოლარეს უნდა შემოავლო სამჯერ და მერე წყალს გაატანო;

სირსვილის გამოლოცვის ბოლოს ნატკენ ადგილას ქათმის ქონს სამჯერ წაუსვამენ;

ორსულის შელოცვა მუცელზე ხელის გულის სამჯერ გადასმით მთავრდება. შეულოცვენ როგორც ფეხმძიმე ქალს, ისე - მაკე პირუტყვს.

თუ შევაჯამებთ, ჩვენს “გამოლოცვანში” რიტუალისთვის აუცილებელი საგნებია: წყალი, ნახშირი, შავტარიანი დანა, მარილი (ან ღერღილი), ჯოხი, ნიგვზის ფოთოლი (ან ლებანი), თხილის ჯოხი, ტყემლის ტყლაპი, ბამბა, ქათმის ქონი, სავარცხელი, პურის ნაჭერი, საცერი, წითელი ძაფი და ნემსი. თუ გავითვალისწინებთ, შეშინებულის გამოლოცვასთან ერ-

თად, სამკურნალოდ გავრცელებულ საშუალება ტყვიის გადადნობას, მაშინ ზემოთ ჩამოთვლილ საგნებს დაემატება: მაგრატელი, ღობის ჩხირი, კვირისტარი, თეფში და თოფში გატარებული ტყვია.

მეც ასე ვიყავი ჩართული ამ სინკრეტული ჟანრის რიტუალში. სიტყვისა და მოქმედების ერთიანობით თითქოს უჩვეულო განწყობა იქმნებოდა და, ჩემ გარდა, ყველას სჯეროდა რაღაც აუხსნელი სასწაულისა, რადგან მაშინაც კი ეს ყველაფერი ჩემთვის თამაშის ელემენტი იყო - ვერთობოდი და მომწონდა შემლოცავ-მკურნალის როლი.

გამოლოცვა, უმთავრესად, სამჯერ წარმოითქმება, თუმცა ზოგჯერ ერთხელაც ვამბობდით. ფაქტობრივად, სისტემას ერთხელ და სამჯერ წარმოთქმა ქმნის (ვრცლად იხ. ხაჭაპურიძე 2004: 344-351). ეს სახეობაც წმინდად ქრისტიანულ-საკრალურია. საინტერესოა ისიც, რომ ქმედება, რიტუალი ახლავს საეკლესიო საიდუმლოებებსაც (ჯვრისწერა, ნათლობა, ზიარება თუ სხვ.) ამიტომ, “კურთხევანებში” მუდმივად არის მინიშნებები, მაგალითად ასეთი: “ამათ ოთხთა ლოცვათა ჯერ არს ათგზის თქუმად და ჯუარისა დანერაჲ და შებერვაჲ”

(დიდი კურთხევანი 2002: 97). პ. უმიკაშვილის თავმოყრილ შელოცვებში არაერთგან შეგხვდებათ: “სამჯერ იტყვის, შეუბერავს და ნახშირს მოატარებს” (უმიკაშვილი 1964: 148). ჯვრის გამოსახვაც და შებერვაც, რომლებიც შელოცვის რიტუალის ნაწილიც გახდა (ჩვენს გამოლოცვებში ასეთია გათვალულისა და დამწვრობისა), ლიტურგიკული ტექსტებიდანაა ნასესხები. შებერვისას ზოგჯერ ამბობდნენ “ფუ!” - ესეც ნათლობის რიტუალიდან მოდის: “შეჰბეროს მას სამგზის პირსა და ჯუარი სანეროს შუბლსა მისსა და პირსა და მკერდსა” (იქვე: 93). ნათლობის წეს-განგება ითხოვს დიალოგს კათაკმეველსა (მოსანათლს) და მოძღვარს შორის. ერთგან ასეა განჩინებული: “ჰრქუას მღდელმან გ-ჯერ: იჯმენა ეშმაკისაგან? და ჰრქუას კათაკუმეველმან: ვიჯმენ. და ოდეს ჰკითხოს სამგზის, მერმე ჰრქუას მღდელმან: შეჰბერე მას” (იქვე: 98). დღეს კი ჩვენს ეკლესიაში, მცირე კურთხევანის მიხედვით, ნათლობის ამ წესს ემატება შეკითხვა: “განაგდებ სატანასა? მიუგებს კათაკმეველი, ანუ მიმრქმელი - განვაგდებ! და რაჟამს თქუას ეს სამგზის, მღუდელი ეტყვის: **შეჰბერე და შენერწყუე მას!** და ეგრეთ ჰყოფს! (ნათლობის

ნესი 1996: 122). სწორედ ამ ადგილას “შებერვა და შენერწყვა” გამოიხატება სიტყვებით “ფუი ეშმაკს!”

ბევრი რამ გამოლოცვის რიტუალში შემოსულია საეკლესიო მსახურებიდან. გარდა იმისა, რომ არსებობს ფერხთბანვის, ნათლისღების, წყლის კურთხევის... წეს-განგებანი, რომლებიც მოითხოვენ მკაცრად განსაზღვრულ და რეგლამენტირებულ წესებს. ეკლესიის წიაღშივე აღესრულება განსაკუთრებული ძალის ლოცვები ლახვრისა და კვეთებულისა³.

ჩვენი აზრით, გამოლოცვებში ასე სიმბოლოდ დადებული შავტარიანი დანა ლახვრის ჩანაცვლებაზე უნდა მიგვითითებდეს. არა მარტო შეშინებულისა და გათვალულის გამოლოცვანში, არამედ სხვებშიც აქტიურად გამოიყენებენ დანას. მას (ლახვრის მსგავსად) ადებენ ნატკენ ადგილას, მაგალითად: “როდესაც ადამიანს გაუწყდება კისრის ან ზურგის ძარღვი, მაშინ შემლოცველი აიღებს შავტარიან დანას, რომელსაც დაადებს იქ, სადაც ტკივილსა გრძნობს და შეულოცავს” (შიოშვილი 1994: 151). თუ კვეთებულის ლოცვა იკითხება სხეულიდან ეშმაკის განსადევნად, თუ კურთხევანებში მრავლადაა “ლოცვაჲ ლელვაგვემულთა

ზედა სულთაგან არანმიდათა”, ლოცვად წმიდისა ბასილისი მათეებელად სულისაგან ყოვლისავე ბოროტისა და არანმიდისა სულისა”, “ლოცვად წმიდისა იოვანე ოქროპირისაჲ სულთათვის არანმიდათა” (დიდი კურთხევანი 2002: 355-356, 367), არსებობს სპეციალური გამოლოცვებიც, რომლებიც ცნობილია “ავი სულეზის მოსაშორებლის” სახელით.

რაც შეეხება გამოლოცილ წყალს, ის ნაკურთხი წყლის ანალოგიით ჩნდება, ხოლო ნახშირით შუბლზე ჯვრის გამოსახვა ზეთის ცხების მოდიფიკაციად შეიძლება მივიჩნიოთ.

ლოცვის დროს ცრემლი სულიწმინდის მადლად ითვლება, ლოცვის სრულყოფილ სახეობად. გამოლოცვებშიც არის შემოსული ეს მდგომარეობაც, იშვიათად, მაგრამ მაინც დაფიქსირებულია, რომ, მაგალითად: სურდოს გამოლოცვისას “შემლოცველს თვალზე ცრემლი წამოუვა” (შოიშვილი 1994: 86).

მთქნარების, შავტარიანი დანის, ნახშირის, ცრემლისა და რიტუალისთვის აუცილებელი სხვა თანმხლები ატრიბუტების შესახებ ცნობები მრავლდაა დაცული პ. უმიკაშვილისა და ს. მაკალათიას ჩანაწერებშიც (უმიკაშვილი 1964: 148-190), (მაკალათია 1941: 338-347).

გ ა მ ო ლ ო ც ვ ა ნ ი

ნათვალეზისა (გათვალულისა)⁴

სახელითა ხვითთა, მამითა, სულითა წმინდითა
(3 - ჯერ)

აღისასას, მალისასას,
მე გილოცავ თვალისასას,
თვალის ღალოობისასა,
შინაურისასა, გარეულისასას;
თვალბოზისა, თვალქურდისა,
თვალამპარტავანისასა;
წითელწვერა კაცისა, შავწვერა კაცისა,
ჭრელთვალა ქალისა, ჭრელთვალა კაცისა,
შავთვალა ქალისა, შავთვალა კაცისა.
გარევიდა ღობესა, მეიშალა ღონესა;
გააღო კარი, ავარდა ფხარი⁵.
მოკვდა კლდეშავი.
გამოვარდა შავი კაცი,

შავი ლაგამონაგერი⁶.

- სა მიხვალ, შე შავო კაცო? - წმინდა მთავარან-
გელოზმა უბრძანა
- მე მივალ ძვალის სახრავად, ბილის საქმელად
- არა, მამაძემასულმა⁷ არ გაგიშვას ძვალის სახ-
რავად, ბილის საქმელად.

ჩაგაგდებ ქვაბსა კარვალისა,

შემოგკიდებ ცეცხლსა ნამთისასას.

დაგწვავ ამ (სახელი)¹ გამთვალავს 365 წელი-
ნადს!

დასწყევლოს 365-მა წმინდა გიორგიმ,

112-მა ხატმა-ჯვარმა

გააქროს, გაანყალოს

ამ (სახელი) გლახა თვალით შემხედავი,

გლახა სულით შემხედავი,

გლახა გულით შემხედავი.

გევიდა სიპზე⁸,

გასკდა ჭიპზე.

მეითხარა ორი ძირი ბალი,

წამოუვარდა ორი კაკალი თვალი.

ასკილი, ღოღო-მაყვალი,

¹ ამბობენ გამოსალოცის სახელს. აქ და სხვაგანაც აღვნიშნავთ ფრჩხილებში ჩასმული სიტყვით „სახელი“.

დამპალი გველი და ბაყაყი,
გახურებული კერია
გულზე ტენია,
სამი კოდი ხვიერო
გულზე ასვია,
სამი კოდი ღვიერო⁹
გულზე აყრია
მის გულსა და მუცელს,
რამა კაცმა და ქალმა
ჩემი (სახელი) გათვალა!

ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შეენიე მაღლი
შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, / ბრძანებაა
ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი! (3 - ჯერ).

მოფურჩხულისა¹⁰

სახელითა ხვითთა, მამითა, სულითა წმინდითა
(3 - ჯერ)

რა ხარ, რა ფრინველი ხარ,
ფურჩხი ხარ თუ უჟმური ხარ?!
გავლის ხარ, გამოვლის ხარ,
დღის ხარ, ღამის ხარ?!
გამოდი, გამეყარე (სახელი)
და სხვა (სახელი) შეეყარეთ.
თავში იყო, თავში გამოდი;
ტანში იყო, ტანში გამოდი!
თავი გამეიარე, ტანი გამეიარე,
ხელის ფრჩხილი გამეიარე,
ფეხის ფრჩხილი გამეიარე,
ადექით და კარი გეიარეთ!
საიდანაც მობრძანებულხართ
იქით წაბრძანდით!
იქ არი დედანი თქვენი,
იქ არი მამანი თქვენი,

იქ არი ძმანი თქვენი,
იქ არი დანი თქვენი,
იქ მეიჩხრიკეთ,
იქ მეითამაშეთ,
ამ (სახელი) ჯვარი დასწერეთ!
შავგულა დოუკლავსყენ,
ადრე მიხვალ შეგინახავს,
გვიან მიხვალ, შეგიჭამენ.
ორშაბათს მოცეცებული ხარ, მაინც მოხტომი-
ლი ხარ!
სამშაბათს მოცეცებული ხარ, მაინც მოხტომი-
ლი ხარ!
ოთხშაბათს მოცეცებული ხარ, მაინც მოხტო-
მილი ხარ!
ხუთშაბათს მოცეცებული ხარ, მაინც მოხტო-
მილი ხარ!
პარასკევს მოცეცებული ხარ, მაინც მოხტომი-
ლი ხარ!
შაბათს მოცეცებული ხარ, მაინც მოხტომილი
ხარ!
კვირას მოცეცებული ხარ, მაინც მოხტომილი
ხარ!
მოხტომილი შვილიანო,
მოხტომილო ძირიანო,
მოხტომილო ნატამალიანო!

ნაბრძანდით!

საიდანაც მობრძანებულხართ,

იქით ნაბრძანდით!

მე მლოცველი ქალი ვარ,

დაგჩეხავთ ნალდით, ნაჯახით.

საითაც უკეთესი ადგილი მოძებნოთ,

იქითკენ წადით!

ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შეეწიე მაღლი

შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, / ბრძანებაა

ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი! (3 - ჯერ).

უჟმურისა¹¹

სახელითა ხვითთა, მამითა, სულითა წმინდითა
(3 - ჯერ)

ერუსამეს¹² მივდიოდი,
ვიტყოდი აღსარებასა.
ეშმაკო, ჩამომეთხოვე,
არა ვარ შენსა ნებასა!
მე ქრისტესი ვარ,
ქრისტე ჩემია,
ქრისტეს ბეჭედი დაბეჭდილია.
ექვსო თავნო მოციქულნო:
პეტრე, პავლეს, მანთეს¹³, მარკოს, ლუკა და
ივანე,
სადაც იქნეს მანი-უჟმური
გაქრეს და განიავდეს!

ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შეენიე მადლი
შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, / ბრძანებაა
ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი! (3 - ჯერ).

წელკავისა¹⁴

სახელითა ხვითთა, მამითა, სულითა წმინდითა
(3 - ჯერ)

წელკაო წელკავისაო,
თეძო და ბარკალისაო!
წმინდა გიორგო, უშველე,
ხატო და გელათისაო!

ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შეენიე მადლი
შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, / ბრძანებაა
ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი! (3 - ჯერ).

ნაღძუებისა¹⁵

სახელითა ხვითთა, მამითა, სულითა წმინდითა
(3 - ჯერ)

გორიალა გორდებოდეს,
მესამე დღეს მორჩებოდეს,
ნაჯორჯები ჯორდებოდეს,
მესამე დღეს მორჩებოდეს.
ევა დეეცა, დევა დეეცა
სამა და სამი დღის ვადით,
უცხო ფრინველმა
უცხო მინდორში
ბუდე დეიდგა
სამა და სამი დღის ვადით,
ძვალმა ირენკა¹⁶,
ხორცმა იქრთო¹⁷
სამა და სამი დღის ვადით,
კრავმა იბღავლა,
ცხვარმა ჩაყლაპა
სამა და სამი დღის ვადით.

ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შეენიე მადლი
შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, / ბრძანებაა
ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი! (3 - ჯერ).

ორსულის შელოცვა

სახელითა ხვთითა, მამითა, სულითა ნმინდითა
(3 - ჯერ)

აინძრა, მაინძრა,
მინა ინძრა, ზღვა ინძრა.
ყოველი სულიერი,
ყოველი ოთხფეხი *(თუ ქალს ულოცავ, იტყვი -
ორფეხი)*
ინძრა და დადგა
დროდან დრომდი
ამ (სახელი) მუცელში.

ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შეეწიე მაღლი
შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, / ბრძანებაა
ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი! (3 - ჯერ).

სირსვილისა¹⁸

სახელითა ხვითითა, მამითა, სულითა ნმინდითა
(3 - ჯერ)

სირსვილი ხნავდა ყანასა,
ნაფუძველსა¹⁹ და ქალასა,
მგელი გეება ხარადა,
გველი - აპოურადა²⁰.
გახტნა მგელი,
განყდა გველი,
სირსვილს ამოუვარდა
ფესვი და ძირი!

ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შეეწიე მადლი
შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, / ბრძანებაა
ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი! (3 - ჯერ).

ბღიერისა²¹

სახელითა ხვთითა, მამითა, სულითა წმინდითა
(3 - ჯერ)

ახლა ღიერო, ღიერო,
უსახლკარო და მშვიერო.
ღიერი მოდგა კარსაო,
აყვრიალებდა თვალსაო.

- ქალო, რას ხარჩავ მაგასო?
- კურმუხოსა²² და ნაქასო,
- შაფათს ნაგისვამ ნამალსო,
- კვირეს არ გკითხავ ნასვლასო.

ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შეეწიე მადლი
შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, / ბრძანებაა
ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი! (3 - ჯერ).

ჭვალისა

სახელითა ხვითთა, მამითა, სულითა წმინდითა
(3 - ჯერ)

დიდი, დიდი, დიდებული,
ზედ სახტარი²³ შენებული,

ლოდია მიყუდებული.

ვკარი ხელი, წავაქციე.

პეტრემ უთხრა პავლესაო

- რად არა ჭამ პურსო
- მით არა ვჭამ პურსო,
ჭვალი მასვია გულსო!
- რა არის მისი წამალი?
- ცივი წყალი, ცივი რკინა,
თვით ამოსული კანაფი
გადავკიდე ფხარსაო²⁴,
ის გააქრობს ჭვალსაო!

ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შეეწიე მადლი
შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, / ბრძანებაა
ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი! (3 - ჯერ).

ღორის ხოკისა²⁵

სახელითა ხვითთა, მამითა, სულითა წმინდითა
(3 - ჯერ)

ხოკო-ხოკო ხოროკინა,
ცხრაო ძმაო ზაზანდარო.
გალმა ხარი გამევიდა
ნაჩალარის ბოლოზეო.
მიჯანჯალდი, მოჯანჯალდი
კარსა საღორისასაო.
ვახუშტილა შეეყარა:
ნეშო, ნადი ტყედო,
მე რომ არ წამოგსწრებოდი,
მიგიშობდა ყიასაო²⁶!

ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შეენიე მადლი
შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, / ბრძანებაა
ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი! (3 - ჯერ).

წყლისა²⁷

I ვარიანტი

სახელითა ხვითთა, მამითა, სულითა წმინდითა
(3 - ჯერ)

ახლა წყლისაო, წყლისაო,
საბარცხალო და მზისაო,
წყლისა ხარ და გაპარვისაო.

ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შეეწიე მადლი
შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, / ბრძანებაა
ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი! (3 – ჯერ).

წყლისა

II ვარიანტი

სახელითა ხვითთა, მამითა, სულითა წმინდითა
(3 - ჯერ)

ანი იყო, ბანი იყო,
წყალთა შუა ნავი იყო²⁸,
წყალის პირზე სახტარია,
იქავ დედაკაცი იყო.
დედაკაცო, მომიტანე
კალამი და კალმის პირი²⁹.
ავალ ზეცას,
ვეტყვი დედას,
მომცემს ისარს,
დავკრავ წყლისას,
წყლისა-მტრისა,
საბარცხალო მზისა.
სამი ძმეები მიდიოდენ

სამეზისა მადსა.
ერთს ქვიოდა კეკუნაზა,
მეორესა - კუკუნაზა,
მესამესა - თვალნამისა,
წყლისა ხარ და
წყლისა გაპარვისა!

ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შეეწიე მადლი
შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, / ბრძანებაა
ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი! (3 - ჯერ).

თვალის ტკივილისა

სახელითა ხვითთა, მამითა, სულითა წმინდითა
(3 - ჯერ)

წითელმა წითელი გადიტანა,
თეთრმა თეთრი გადიტანა.

დარჩა შავი -

მშვიდობიანი და ხალისი³⁰.

- რა არის მისი წამალი?
- ია და ვარდი, ქალის რძე,
- წითელი ძაფი და ნემსი

ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შეეწიე მადლი
შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, / ბრძანებაა
ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი! (3 - ჯერ).

ნაცოხრისა³¹

I ვარიანტი

სახელითა ხვითთა, მამითა, სულითა
წმინდითა (3 - ჯერ)

ივანე მიდიოდა
მაისისა პარასკევსა,
რკინა მიაქვს რკინეთისა
და აღვირი სპილენძისა.
ვესროლე კლდესა,
მოხვდა მტერსა.
*უხუ მგელსა,
სისხლი მტერსა,
ნაცოხარი ამეილე! (3-ჯერ)*

ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შეეწიე მადლი
შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, / ბრძანებაა
ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი! (3 - ჯერ).

ნაცობრისა

II ვარიანტი

სახელითა ხვითთა, მამითა, სულითა ნმინდითა
(3 - ჯერ)

ე, გიორგი ბაბასილი,
შვილი ასტანდელი³²,
მამა აფხაზელი
აღმა დადიოდენ,
დაღმა დადიოდენ,
მას დაქონდა ცელი-ცულდი,
ნამგალი და კაკანახი.
ქრისტე ღმერთო, რა შეგცოდე,
რად დამართე ბაბასილი³³,
უხუ მგელსა,
სისხლი მტერსა,
ნაცობარი ამეილე! (3-ჯერ)

ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შეენიე მადლი
შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, / ბრძანებაა
ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი! (3 - ჯერ).

ნაცოხრისა

III ვარიანტი

სახელითა ხვითთა, მამითა, სულითა წმინდითა
(3 - ჯერ)

ამი ოფელი,
მანი ოფელი,
სამი ურია,
სამი თათარი,
ჭალას ჩასულიყვენ,
მჭედელი სამჭედურშია.
მიხრა-მოხრა კედელიო,
შეგვიჭამა მჭედელიო.
უხუ მგელსა,
სისხლი მტერსა,
ნაცოხარი ამეიღე! (3-ჯერ)

ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შეენიე მადლი
შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, / ბრძანებაა
ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი! (3 - ჯერ).

შაკიკისა³⁴

I ვარიანტი

სახელითა ხვითთა, მამითა, სულითა წმინდითა
(3 - ჯერ)

შაკიკი შემომეჩვია
სათივისა ბოლოსაო,
ისე ჭამდა რკინასაო,
როგორც ხარი - თივასაო.
დასწყევლა წმინდა გიორგიმ,
გეიპარა დილასაო.

ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შეეწიე მადლი
შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, / ბრძანებაა
ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი! (3 - ჯერ).

შაკიკისა

II ვარიანტი

სახელითა ხვითთა, მამითა, სულითა წმინდითა
(3 - ჯერ)

აკიკი-მაკიკი,
ქალო მარიამ, რას სტირი?!
- რავა რას ვტირი?!
ჩემი შვილი
ბურთს ბურთაობს.
ქრისტეს მოხვდა,
ქრისტემ ბრძანა:
- რა არის მაგის წამალი?
-სამყური კატაბარდაცილი
აცხე შუბლსა,
ავლე თვალსა³⁵,
ის გააქრობს შაკიკსა!

ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შეენიე მადლი
შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, / ბრძანებაა
ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი! (3 - ჯერ).

დამწვრობისა³⁶

სახელითა ხვითთა, მამითა, სულითა წმინდითა
(3 - ჯერ)

ელი ელობდა, მელი მელობდა,
წითელხუცესა ხარი გეება,
ზღვა ხნავდა, ქვიშა თესავდა.
ვის გოუგონია ზღვა ხნული, ქვიშა თესილი,
დამწვარი წამს იქით გაგრძელებულიყოს?!

ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შეენიე მაღლი
შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, / ბრძანებაა
ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი! (3 - ჯერ).

გველის ნაკბენისა

სახელითა ხვითთა, მამითა, სულითა წმინდითა
(3 - ჯერ)

შავი, შავი შამელია,
შავი გველი ვეშაპია,
აფაქიასა ქალია,
აფაქიასა ცოლია!
ტიტი-ტიტი ტიტმანასა,
ანახი და ჩანახი,
სამი გუთანი წყალი.
კოლო ვარ, კოლო ყვითელი,
კაბა მაცვია წითელი,
თხილისა ჯოხი მიჭირავს,
გველისა სატკაცუნებელი.
*გველი მოკვდეს,
ნაკბენი მორჩეს (3-ჯერ)*

ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შეენიე მადლი
შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, / ბრძანებაა
ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი! (3 - ჯერ).

შეშინებულისა³⁷

სახელითა ხვითთა, მამითა, სულითა წმინდითა
(3 - ჯერ)

გულო შინა-შინა,
გულო, რამ შეგაშინა,
ძალღმა შეგაშინა,
კაცმა შეგაშინა,
ქალმა შეგაშინა,
ბოვშვმა შეგაშინა
თუ ვინ შეგაშინა?!

მაინც ნუ შეშინებულხარ, გულო!
მაინც ნუ შეშინებულხარ, ფერო!
მაინც ნუ შეშინებულხარ, ძვალო!
მაინც ნუ შეშინებულხარ, ბილო³⁸!

(თქვი მისი სახელი, ვისაც ულოცავ...)

გული გულთან იყოს,
ფერი ფერთან იყოს,
ძვალი ძვალთან იყოს,
ბილი ბილთან იყოს!

ორშაბათს შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შეშინებულხარ, გულო!

სამშაბათს შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შეშინებულხარ, გულო!

ოთხშაბათს შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შეშინებულხარ, გულო!

ხუთშაბათს შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შეშინებულხარ, გულო!

პარასკევს შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შეშინებულხარ, გულო!

შაბათს შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შეშინებულხარ, გულო!

კვირას შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შეშინებულხარ, გულო!

დილას შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შეშინებულხარ, გულო!

სადილზე შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შეშინებულხარ, გულო!

შუადღეზე შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შეშინებულხარ, გულო!

სამქრობაზე³⁹ შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შეშინებულხარ, გულო!

ვახშმობაზე შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შეშინებულხარ, გულო!

შუალამეს შეშინებულხარ? - მაინც ნუ შეშინე-
ბულხარ, გულო!

გულო, მოდი საგულესა, შეგიკერავ კაბასა და
სამგუნესა!

გულო, ადექი - დადექი,

შენ საბუდეში ჩადექი,

გარეთ ტურა-მგელი შეგჭამს (3 - ჯერ)

ღმერთო, არგე ლოცვა ჩემი, / შეენიე მაღლი
შენი, / მოუხდინე ლოცვა ჩემი, / ბრძანებაა
ღვთის და / ლოცვა არის ჩემი! (3 - ჯერ).

**მთქმელი – ბარბარე (ოლია) გიორხელიძე -
ფურცხვანიძისა**

ჩანერილია 1980 წელს ქ. წყალტუბოს ზონის
სოფელ სორმონში

ტყვიის გადადნობა

ტყვიას მაშინ გარავადნობთ, როცა ადამიანი შეშინებულია, შიშს ჰყავს ატანილი, ყველაფერი აფრთხობს და აშინებს.

ტყვიის გადადნობის წესი ასეთია - უნდა მოვძებნოთ:

9 წყაროს წყალი (გვარი სულერთია)

9 ოჯახის მჭადის ფქვილი (გვარი სულერთია)

9 სხვადასხვა გვარის ღობის ჩხირი

9 სხვადასხვა გვარის მლოცავი ქალი და უნდა შეულოცოს შეშინებულის წყალს და დაფქულს.

დაქფული უნდა გავცრათ 9-ჯერ და გავაკეთოთ ღომი ამ 9 სხვადასხვა გვარის ღობის ჩხირით. თუ ფქვილი მოგვრჩება, შეშინებულს მჭადს გამოვუცხოვებთ.

ღომი შელოცვილი წყლით კეთდება.

ავიღებთ თოფში გატარებულ ტყვიას. საინზე⁴⁰ დავასხამთ წყალს, დავდებთ მარგატელს და მარგატელზე - კვირისტარს. ავადუღებთ

ტყვიას, გავატარებთ კვირისტარში⁴¹, კვირისტარიდან გაივლის მარგატელს და ჩავა წყალში. რა ფიგურაც დეიხატება, იმისგან იქნება შეშინებული.

ტყვიას ვადნობთ დილას უზმოზე. 3-ჯერ დილაობით, ზედიზედ. თითო გადადნობაზე 3-ჯერ და 9 ლუკმა ლომს ვაყოლებთ. მესამე დღეს რაც ამოვა, შევიმბავთ გულზე და ვატარებთ 9 დღე. მეცხრე დღეს ვაგდებთ მდინარეში.

რამდენ ლუკმა ლომს შეჭამ, იმდენი ნალოცი ერთი ყლუპი წყალი⁴² უნდა დააყოლო.

მთქმელი - მინადორა სულაქველიძე

ჩანერილია 1981 წელს ქ. წყალტუბოს ზონის სოფელ რიონში

შენიშვნები და კომენტარები

1. ჯერ კიდევ 1896 წელს ალექსანდრე ხახანაშვილმა ჟურნალ “კვალში” გამოაქვეყნა წერილი “კარაბადინში დაცული შელოცვანი”. მისი აზრით, ევროპის ერთა შელოცვანი მომდინარეობენ ეგვიპტიდან ან ასურეთ-ბაბილონიდან. ამ წერილში შესულია სულ ექვსი შელოცვა:

- “ლოცვა თვალში ფრჩხილისა”;
- “ლოცვა ნითელი ქარისა”;
- “ლოცვა დუდგისი” (თითთა წყლულე-ბა);
- “ლოცვა მუცლის ტკივილისა”;
- “ლოცვა თვალეებისა”;
- “მინაზე აყოლილის შეტყობა, წამალი და ლოცვა” (ხახანაშვილი 1896: 250).

2. ზოგადად, “ევექოლოგიონი” ანუ “კურთხევანი”, ტრადიციისამებრ, ორი ნაწილისაგან შედგება: ა) ჟამისწირვები; ბ) კურთხევითი ლოცვები და წეს-განგებანი. “კურთხევანის” უძველესი რედაქცია X ს.-დან არსებობს საქართველოში და უძველესი “კურთხევანი”

იერუსალიმურ-პალესტინური რედაქციისაა. იგი მოიცავდა პირუტყვთა და ცხოველთა მსხვერპლად შეწირვის ლოცვებს (ჩვენამდე ფრაგმენტული სახით მოაღწია). X ს.-ის ეს ქართული ხელნაწერი წიგნი ინახება სინის მთაზე. “კურთხევანის” ახალი, კონსტანტინეპოლური რედაქცია ეკუთვნის ექვთიმე ათონელს. გიორგი მთაწმინდელმა თარგმნა და შეადგინა “დიდნი კურთხევანი”, რომელშიც თავმოყრილია საეკლესიო პრაქტიკაში ამა თუ იმ საკითხზე დადგენილი ყველა ლოცვა. სწორედ ამ კურთხევანმა მიიღო კანონიკური მნიშვნელობა. სამწუხაროდ, მისი ყველაზე ადრეული ხელნაწერი XIII-XIV სს.-ით თარიღდება და დაცულია სინის მთის ქართულ კოლექციაში. მოგვიანებით, XVIII ს.-ში, კვიპრიანე სამთავნელმა ბერძნულიდან ქართულად კიდევ ერთხელ თარგმნა “კურთხევანი” და დაუახლოვა იგი ბერძნულ პრაქტიკას. კვიპრიანეს თარგმანი ორი - შემოკლებული და ვრცელი - რედაქციით არის გავრცელებული. ძალიან მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ გიორგი მთაწმინდელის მიერ 1042-1044 წლებში (მისი დეკანოზობისას) თარ-

გმნილი “დიდნი კურთხევანი” კანონიკური ძალის გახდება რუის-ურბნისის საეკლესიო კრების სინოდალური სანქციით;

საინტერესოა ისიც, რომ “დიდი სინური კურთხევანის” (XII-XIII სს.) რედაქციულ თავისებურებებზე თავის გამოკვლევაში ე. კოჭლამაზაშვილს ცალკე თავად (XIII თ.) აქვს გამოყოფილი **“აპოკრიფული კურთხევანი”**. ჩამონათვალი საკმაოდ შთამბეჭდავია. ჩვენ მხოლოდ სამკურნალო შელოცვების არასრულ სიას მოვიყვანთ ნიმუშად:

- “კბილთა ტკივილისათის წმიდისა ანტიპასი”;
- “სხუად ლოცუად კბილისად”;
- “ლოცვად შაკიკისა ჭეშმარიტი”;
- “მჯდომისა და მსივნისათვის და კორდისა და სანერელისათვის”;
- “ლოცვად ყოვლისა სენისა და სულთა ზედა ვნებულთა”;
- “ლოცვად ცხროსა ზედა და ხურვებასა”;
- “ლოცვად ხოკისა”;
- “ლოცვად მრავლისა სენისა” (კოჭლამაზაშვილი 2002: 90-92);

3. ლახვრის ლოცვაზე ცნობები შუა საუკუნეებიდან იწყება. მას ასრულებდნენ ღირსი მამები, მოძღვრები. სავარაუდოდ, მათი შედგენილია ლოცვების კრებული, რომელიც დიდი მადლმოსილების მატარებელია. ლახვრის ლოცვის შესრულებისას იკითხება სამი ლოცვა: პირველში მოიხსენიება უფლის ჯვარცმა; მეორე მიმართვას უფლისადმი, რომ ჯვარცმით გამოისყიდოს ავადმყოფი წყევლისაგან, ხოლო მესამე ლოცვა ეხება „ლახვრით განგმირვას“. იკურთხება ღვინო და წყლის ნაზავი სისხლად, პური - ხორცად. სამივე ლოცვის შუალედებში სამჯერ გამოისახება ჯვარი და ჯვრითვე ეხებიან მტკივნეულ ადგილს. კვეთბულის ლოცვის დროს სხეულიდან ეშმაკი განიდევნება, ლახვრის ლოცვა კი მიმართულია უშუალოდ მწვავე ტკივილის განსაქარვებლად.

წირვის დასაწყისში მღვდელმსახური პროსკომიდიას, ანუ სეფისკვერზე კვეთას, აღასრულებს ლახვრით და ამზადებს წინადაგებულ ძღვენს. ამიტომაც გამოიყენება ეს ლახვარი ლოცვის დროს.

ბარემ აქვე ვიტყვით “ფსალმუნთა” შესახებაც. ბუნებრივია, მან ლოცვის ყველა ფორმაზე მოახდინა გავლენა და შევიდა ქრისტიანული

ღვთისმსახურების თითქმის ყველა სახეობაში. “ფსალმუნთა” წიგნებს ზოგჯერ დართული აქვს მინიშნება “ფსალმუნთა კითხვის წესი ყოველგვარი საჭიროებისათვის წმიდა მამათა რჩევა-დარიგებების მიხედვით”, რომელიც განგვიმარტავს, რომ, მაგალითად: მე-10, 90-ე და 142-ე ფსალმუნები ბოროტ სულთაგან თავდასახსნელია; მე-6 ფსალმუნი თვალის ტკივილისთვის, ხოლო 146-ე ნაკბენის განსაკურნებლად იკითხება; ჯადოს, მისნებისა და ჯადოქრობის სანინაალმდეგოა ფსალმუნები: 49, 53, 58, 63, 139; სნეულებების ჟამს წასაკითხი: 29, 46, 69 და ა.შ. გამოიცა ლოცვანის ტიპის კრებულიც, ტროპარ-კონდაკები “წმიდანი მკურნალნი და მეოხნი ჩვენნი წინაშე ღმრთისა”. მასში შეტანილია კუჭის, ხელების, ფეხების, მკერდის, ყელის, თავის, კბილის... ტკივილი და მითითებულია, რომელი დაავადებისას რომელი წმინდანის ტროპარი ან ტროპარ-კონდაკი იკითხება, მაგალითად: თვალის ტკივილისას უნდა წავიკითხოთ წმიდა შუშანიკ დედოფლის ტროპარ-კონდაკი, ცხელებისას წმიდა დიდმონამე ქეთევანის ტროპარი, უშვილობისას წმიდა ნინოსა და წმიდა შუშანიკის ტრო-

პარები, ყოველთა სნეულებათა ზედა წმიდა გიორგის ტროპარი და ა.შ.. შემდგენელი გვაუწყებს: “მრავალსაუკუნოვანი ეკლესიური გამოცდილებებით ცნობილია, რომ თავის ტკივილის დროს შემწედ მოუხმონ წმიდა იოანე ნათლისმცემელს, თვალის ტკივილისას - წმიდა მონამე ლონგინოზ ასისტავს, წმიდა მღვდელმონამე ანტიპა ითვლება შემწედ კბილის ტკივილის დროს (წმიდანი მკურნალნი 1998: 5), თუმცა რომელი გამოცდილება იგულისხმება, მითითებული არაა.

4. ამ გამოლოცვაში გვხვდება, ზოგადად, გავრცელებული ფორმულა: “გამოვარდა შავი კაცი... სა მიხვალ, შე შავო კაცო? - წმინდა მთავარანგელოზმა უბრძანა. მე მივალ ძვალის სახრავად, ბილის საჭმელად”. როგორც დადგენილია, ეს სახე გვხვდება ჯერ კიდევ H -1331 XIV-XV სს.-ით დათარიღებულ კრებულის ფრაგმენტულ შელოცვაში (აღწერილობა, III, 1948: 272); ასევე, კარაბადინში დაცულ დუდგოს (თითთა წყლულია - ს.მ.) შელოცვაში: “გამოვიდა შავი კაცი, შავი შემოსილებითა” (ხახანაშვილი 1896: 250). მსგავსი სახეებია მე-18 საუკუნის “კარაბადინში” დაცულ “შელოცვა

თავ-ყბისაში”: “გამოვიდა შავი კაცი, შავითა შეკაზმული იყო... შეემთხვია მიქელ და გაბრიელ მთავარანგელოზი. კითხეს: საით ნახვალ, შავო კაცო” (ახვლედიანი 1978: 90). მსგავსი პარალელებია ამავე კარაბადინის “თვლების, ჟამისა და უჟმურის” შელოცვებში, ავგაროზის ნუსხური კრებულის “თვალ-ყბის ლოცვაშიც” (იქვე: 90-91).

გათვალულის შელოცვის დროს ხელში უნდა გეჭიროს შავტარიანი დანა, რომლითაც ნახშირს ჩაჭრი პატარა წყლიან თასში;

5. მხარი;
6. ლაგამ-უნაგირი;
7. მამამ, ძემ და სულიწმიდამ;
8. სრიალა ზედაპირის მქონე;
9. გაღვივებული ნაცარი;
10. “მოფურჩხული” ერთგვარი სენია, გაცივებისაგან ტანში მტვრევა; საქართველოში

ამ შელოცვას იხსენიებენ სახელებით: მოყოლილი, აყოლილი, უჟმური, მოხდომილი, მოფეთებული...

ეს გამოლოცვა საინტერესოა იმიტაც, რომ მასში ფიგურირებს კვირის დღეთა სახელწოდებანი (ისევე, როგორც - შეშინებულის გამოლოცვაში). როგორც ვარაუდობენ, ეს უნდა იყოს წმინდად ასტოლოგიური სიმბოლიკა, ასტროლატიის სარწმუნოებიდან მომდინარე. ამ რწმენის მიხედვით, კვირის თითოეულ დღეს განაგებდა თავისი მფარველი ანგელოზი, ანუ პლანეტა, “რომელიც განსაზღვრავდა ამ დღეებში მომხდარ მოვლენათა არსსა და ბუნებას: ორშაბათი - მთვარისა; სამშაბათი - მარსისა; ოთხშაბათი - მერკურისა; ხუთშაბათი - იუპიტერისა; პარასკევი - ვენერასი; შაბათი - სატურნისა; კვირა - მზისა” (სულაძე 1997: 128);

11. ამ შელოცვის ფორმულები გვხვდება მე-18 საუკუნის 819 ხელნაწერ “კარაბადინში”: “მე ქრისტესი ვარ, ქრისტე ჩემი არს”. ასევე, დიდია მსგავსება ჩვენს შელოცვასა და უმიკამვილის კოლექციისეულ (1870-1880 წწ.) შელოცვას “ძილის მიმცემისა და შიშისა” შორის: “შენ ქრისტესი ხარ, ქრისტე შენია, ქრისტეს

ბეჭდითა დაბეჭდილი ხარ... ოთხო თაო სახარე-
ბისანო: მათე, მარკოზ, ლუკა და იოანე!". (უმი-
კაშვილი 1964: 187) ან შდრ. მე-19 საუკუნის H-
62 ხელნაწერი (ახვლედიანი 1978: 93) .

უჟმურის შელოცვისთვის საჭიროა საცერი
(მერდინი), რომელზეც დავყრით მარილს. ის
ხელში უნდა გვეჭიროს და ავადმყოფს მთელ
სხეულზე შემოვაფლოთ, შელოცვის დამთავრე-
ბისთანავე ამ მარილს სახლიდან შორს გადაყ-
რით ან წყალს გავატანთ;

12. იერუსალიმში;

13. იგივე მათე მოციქული;

14. "წელკავი" იგივე წელის გაშეშებაა;

15. "ნაღძუები", იგივე ნაღრძობი, სახ-
სარში ამოვარდნილია. გამოლოცვისას ავადმ-
ყოფს ნაღრძობ ნატკენ ადგილს ნიგვზით შეუ-
ზელ და მერე თბილად შეუხვევ;

16. "ირენკა" რანკუნს, ნკარუნს უნდა
ნიშნავდეს;

17. იქრთო, ანუ იკრთო, შეკრთა;

18. “სირსვილი” კანის დაავადებაა, ახასიათებს წვრილი გამონაყარი და ძლიერი ქავილი, აქერცვლა, იგივე მუნი, მღერი. ამ გამოლოცვის სიტყვიერი ფორმულები: “სირსვილი ხნავდა ყანასა... მგელი გეება ხარადა, გველი აპოურადა” უთუოდ მომდინარეობს მე-14 საუკუნის ხელნაწერ “კურთხევანში” შესული “მძრომის” (გველის - ს.მ.) შელოცვიდან: “ქუჯელ ხნვიდა ყანასა, გუელნი ებნეს უღელსა” (ჩიქოვანი 1956: 291). აგრეთვე, ჩვენი გამოლოცვა სიახლოვეს ამჟღავნებს პ. უმიკაშვილის კოლექციის ლოცვებთან “მუნისა” 91: “მუნი ხვნიდა ყანასაო, ყანა ნაფუძვარასაო, მგელი ხარათაო, გველი ამპოურათაო” და 93: “მგელი ება ხარათა, გველი აპეურათა” (უმიკაშვილი 1964: 174).

19. ნაფუძარი;

20. ტაბიკების (უღელში წყვილად ჩაყრილი თავმსხვილი ჯოხი საქონლის შესაბმელად) გადასაბმელი თოკი;

21. “ზღიერი” (იგივე სირსვილი) - მუნი, მღერია (კანის დაავადება);

22. სავარაუდოდ, უნდა ნიშნავდეს “კულმუხოს” (მრავალწლოვანი სამკურნალო ბალახი);

23. საყდარი;

24. იგივე მხარი;

25. ხოკი ღორის დაავადებაა;

26. ხახა, მაგრამ ეს ფრაზა აქ მთლიანად აბრაკადაბრაა;

27. “წყლისა” ძუძუს დაავადება, სარძევე ჯირკვლის ანთება (მასტიტი). შელოცვისას საქონელს სავარცხელს უსვამენ ძუძუზე;

28. მე-14 საუკუნის ნუსხური H-1331 კრებული შეიცავს “ლოცვად წმიდისა მმარხველისადს”. იქვე დართულია ცნობა ამ შელოცვის სიძველის თაობაზე: “ეს მაშინ იყო, ოდეს ცად

არა იყო, ქუეყანად არა იყო, ბნელი იყო. წყალნი იყუნეს, წყალთა ზედა ნავი იყო” (აღწერილობა 1948: 271). ამ ვარიანტთან მსგავსებას ამჟღავნებს პეტრე უმიკაშვილის კოლექციაში დაცული ლავრენტი მათიკაშვილის ჩანერილი შელოცვის ტექსტი: “ანი იყო, ბანი იყო, წყალთა შუა ნავი იყო” (უმიკაშვილი 1964: 147). ამათი იდენტურია ჩვენი გამოლოცვაც;

29. “კალამი” სარეველა ბალახია, წესით, უნდა იყოს “კალამი და კალმის ძირი” და არა - პირი;

30. ამ გამოლოცვის ფორმულები ემთხვევა შაკიკის ცნობილ შელოცვას, რომელიც შესულია მე-18 საუკუნის “კარაბადინში”: “თეთრმან თეთრი აილო, წითელმან წითელი აილო, შავი ზედ დარჩა მშვიდობით”. მსგავსი ვარინტია უმიკაშვილის კოლექციაშიც: “თეთრმა თეთრი აილო, წითელმან წითელი აილო, დარჩა შავი მშვიდობით” (უმიკაშვილი 1964: 187);

31. “ნაცობარი” ლექსასთან, ცოხნასთან დაკავშირებული დაავადებაა. საქონელს პირში სიგანეზე ჯოხს ჩაუდებენ და ისე შეულოცავენ;

32. აქ გასათვალისწინებელია მეზობლებთან ისტორიული დამოკიდებულების ასახვის ტრადიცია ქართულ შელოცვებში. ბოროტი ძალის სინონიმად გვხვდება ლეკი, სომეხი, ურია, თათარი, ზოგჯერ - ოსი და აფხაზიც (დანვრილებით იხ. ხაჭაპურიძე 2002: 270-271);

33. “ბაბასილი” აქ დაავადება უნდა იყოს, როცა პირუტყვი საჭმელს ვერ ინელებს;

34. “შაკიკი” თავის ერთი მხარის დროგამოშვებით ტკივილია. ჩვენი გამოლოცვის ეს ვარიანტი ძალიან ახლოსაა პეტრე უმიკაშვილის კოლექციაში დაცულ “შელოცვა შაკიკისა” 43-თან: “შაკიკი შამოჩვეულა სათიბის ბოლოსა, / ასე ხვრემდა რკინასა, როგორც ხარი თივასა, / გაუნყრა წმიდა გიორგი, გაპარულიყო დილასა” და “შაკიკისა” 43-ა-სთან: “შაკიკი

შემოეჩვია სათიბისა ბოლოსა, ეგრე სჭამდა რკინასა, როგორც ხარი თივასა, გოუნყრა წმიდა გიორგი გეიპარა დილასა” (უმიკაშვილი 1964: 159).

35. 242 ხელნაწერს ახლავს ცნობები ლოცვების შესრულების წესზე. აქ მოთავსებულ “თვალის ტკივილის შელოცვას” აქვს ასეთი განმარტება: “სამი სამყური მოსწყვიტე და თვალსა მოავლევე” (ახვლედიანი 1978: 94). ხოლო, რაც შეეხება ჩვენს გამოლოცვაში ღვთისმშობლის გაუგებარ პასუხს: “რავა რას ვტირი? ჩემი შვილი ბურთს ბურთაობს”, რაღაცით უნდა უკავშირდებოდეს პეტრე უმიკაშვილის კოლექციაში შეტანილ “თვალის ტკივილის შელოცვას”. იქ მარიამ ღვთისმშობელი ასე განმარტავს: “ურიათა ქორწილია, ქრისტე შვილი ნოუღია, თვალსა ბურთი მოხდენია” (უმიკაშვილი 1964: 146).

36. გამოლოცვა ენათესავება პეტრე უმიკაშვილის კოლექციაში დაცულ “დამწვრის ლოცვის” სამ ვარიანტს 67-68-69. მაგალითისთვის მოვიყვანო 68, შელოცვა დამწვრისას:

“ელი ელობდა, მელი მელობდა, ნითელ ხუცეს-სა ხარი გაება, ზღვასა ხვნიდა, ქვიშასა თესავ-და. ვის გაუგონია, დამწვარი სამ დღეს რომ კაცს გაყოლოდეს” (უმიკაშვილი 1964: 167).

37. შეშინებულის შელოცვა სრულდება გულზე ხელის დადებით. თუ პატარა ბავშვია, კალთაში ჩაისვამენ, დიდს გვერდით მოისვამენ და მკერდზე ხელს დაადებენ, დაამშვიდებენ;

38. რბილი, იგივე ხორცი;

39. სამხარი, სამხრობა;

40. თეფში;

41. თითისტარის (*თავსა და ბოლოში წვრილი, ქვედა ნაწილში გამსხვილებული ჩხირი, რომლის ბზრიალით ძაფს ართავენ*) ბოლოზე წამოსაცემელი რგოლი ბრუნვის გასაადვილებლად;

42. ნალოცი წყალი პირდაპირი ანალოგიაა ნაკურთხი წყლისა და, რა თქმა უნდა, ნასესხებია ქრისტიანული წყლის კურთხევისაგან. უფრო კონკრეტული და ცხადი მაგალითი იმისა, რომ შელოცვები ეკლესიის საიდუმლოებების გახალხურებაა, ძნელი წარმოსადგენია. შემლოცველი წყალს ბაგეებთან ახლოს მიიტანს და შეშინებულის გამოლოცვას სამჯერ იტყვის. ასე იქცევა ჩვეულებრივი წყალი “ნალოც წყლად”. ამის შემდეგ მას თითქოს მაკურნებელი ძალა ეძლევა.

ქრისტიანული რწმენის მიხედვით, ნაკურთხ წყალს აქვს ადამიანის განახლების, ცოდვების მიტევების, ბოროტთა განსხმისა და კურნების ძალა. სასულიერო პირის მიერ ჯვრის მადლით წყალს მიენიჭება “მადლი გამოხსნისა და კურთხევა იგი იორდანისა”. წყლის კურთხევისას წარმოითქმის: “ჰყავ ესე წყაროდ უხრწნელები-სად, სინმიდისა მომნიჭებელ, ცოდუათაგან გამომხსნელ, სენთა მაოტებელ, ეშმაკთა დამთრგუნველ, წინააღმდგომთა ძალთა მიუახლებელ, ანგელოსთა ძალითა სავსე” (კალენდარი 1996: 126).

ბოლოთქმის მაგიერ

ცხოვრება ჯოჯოხეთიაო, - მითხრა ერთხელ ცნობილმა რეჟისორმა ლილი იოსელიანმა. ძნელია იმის განჩხრეკა, ვისთვის რა არის ბედნიერება და ვისთვის რატომაა ეს საწუთრო მშვენიერი. რაც უნდა პესიმისტურად ჟღერდეს, ლილი იოსელიანის ამ დასკვნაში არის დიდი სიმართლე. გააჩნია, ვის როგორი გზით ატარებს ცხოვრება, ვის სად წამოეწევა ბედისწერა...

ყოველ ზაფხულს ბებიასთან ვატარებდი. “თუ ოდესმე დანჟღრეული ომნიბუსით გიმოგზაურნიათ” ქუთაისიდან გელათისკენ, გემახსოვრებათ მოწამეთის გადასახვევი, ცენტრალური გზიდან მარჯვნივ; ზუსტად იქვე, მარცხნივ, მიუყვება გზა, რომელიც მიგიყვანთ სოფელ **სორმონში** (პირველად 1603 წელს იხსენიება საეკლესიო საბუთებში. კაკაბაძე 1921: 36) - მეტად უჩვეულო სახელის მქონესა და იმერულად კოპნია ადგილას, განთქმული V-VI სს.-ით დათარიღებული დარბაზული ტიპის ყოვლადნმიდა სამების ძლიერი სალოცავით. ეს ეკლესია დგას სოფლის თავზე, მცირე გორაკზე და ნაშენია კლდის ქვისგან (ადგილ-ადგილ თლილი

ქვისა და კირისაგან (ბოჭორიძე 1995: 113). მეორე გზაც მიდის ამ სოფელში - გუმათჰესის ხიდს რომ გასცდებით, მარჯვნივ უნდა გაუყვეთ და მიხვალთ იქ, სადაც, ბებიასთან ერთად, ჩემმა ბავშვობამ გაიარა.

ოლია ბებია - ასე მივმართავდი, თუმცა ნათლობის სახელი ბარბარე იყო და პასპორტშიც ასე ეწერა. თერჯოლის რაიონის სოფელ გოდოგანში, სადაც დაიბადა და გაიზარდა, ვალიას ეძახდნენ. ჩემთვის ოლია ბებია იყო, - მარტოსული, სევდიანი, ალალი, მშრომელი, კეთილი, გაუხარელი...

ღვთისმოსავ ოჯახში დაიბადა და გაიზარდა. უღმერთობის ეპოქაში მისი და-ძმები (უფრო ადრე, მშობლებიც: ნესტორი და მაგდანი), - ყველანი, ღვთის მადიდებელი და მსასოებელი იყვნენ - რაჟდენი, დონია, ოლია და გიორგი (გოგია). მე-20 საუკუნის 70-80-იან წლებში ყოველ კვირას ქუთაისში, მწვანეყვავილას მთავარანგელოსთა ეკლესიაში წირვაზე ხვდებოდნენ ერთმანეთს.

მწვანე ყვავილას მთავარანგელოზთა ეკლესია გვიანფეოდალური ხანის ქართული არქიტექტურის ძეგლადაა მიჩნეული. მას მდინარე რიონის მარცხენა სანაპიროზე ამაღლებული ადგილი უკავია. ლეგენდის თანახმად, ევროპაში ხანგრძლივი მოგზაურობით დაღლილმა სულხან-საბა ორბელიანმა ქუთაისის ამ ულამაზეს უბანს მიაშურა. ეკლესიის მამებს ევროპიდან წამოღებული უცხო თესლი დაუტოვა. სულ მალე უბანში მწვანე ყვავილები აყვავდა. მწვანეყვავილაც ამიტომ დაერქვაო. როგორც ამბობენ, ჯერ კიდევ 130 წლის წინ აქ, ნანგრევებს შორის, შემორჩენილი იყო ქვა ასომთავრული წარწერით, რომელიც გვაუწყებდა რომ ერთ-ერთი ძეგლი (კერძოდ ბაზილიკური ეკლესია) 1013 წელს აუშენებიათ. ისტორიული წყაროების მიხედვით, მწვანეყვავილას მონასტერი წარმოადგენდა გელათის მიტროპოლიტისა და იმერეთის მეფის მოძღვრის, ზაქარია ქვარიანის, რეზიდენციას. 1889 წელს ინჟინერმა ტარასევიჩს შეუდგენია ახალი ტაძრის პროექტი, რომლის მიხედვითაც ეკლესია იჯარით ააგო ამბაკო იამანიძემ. მშენებლობა ძირითადად 1909-1913 წლებში მიმდინარეობდა. 1914 წელს ეკლესია აკურთხა იმერეთის ეპისკოპოსმა გიორგი ალადაშვილმა მთავარანგელოზთა მიქაელისა და გაბრიელის სახელზე. ტაძარი 1941 წლის ოქტომბრიდან 1944 წლის აგვისტომდე დაკეტილი იყო; 1944-1946 წლებში მწვანეყვავილას ეკლესია ქუთაის-გაენათის ეპარქიის საკათედრო ტაძარს წარმოადგენდა (მხეიძე 1985: 3-4).

ჩემს ბავშვობაში ტაძრის წინამძღვარი იყო დეკანოზი ინდისი (ნუცუბიძე) - ეს ის ინდის ნუცუბიძეა, რომელიც კათოლიკოს-პატრიარქ ილია მეორის ინტრონიზაციის კადრებში დიაკონია. ხუთი წლისა ვიყავი, როცა პირველად მომიყვანეს ამ სავანეში. მაშინ ქუთაისში სამიოდე მოქმედი ტაძარი თუ იქნებოდა და მათ შორის - მწვანეყვავილაც. აქ იკრიბებოდა ქუთაისისა და ახლომდებარე სოფლებიდან ჩამოსული მრევლი, არცთუ მცირერიცხოვანი. ყველას სახე მიდგას თვალწინ, როგორ მეფერებოდნენ, მლოცავდნენ. ერთადერთი ბავშვი ვიყავი, წირვა-ლოცვაზე რომ იდგა. ფაქტობრივად, ჩემი ემოციური თუ კოგნიტური განვითარებაც ამ ადგილადან დაიწყო. მოუთმენლად ველოდი ყოველი კვირის გათენებას. ბებიაჩემის დაძმები ოჯახებით დადიოდნენ წირვაზე და გვიხაროდა ერთმანეთობა. მახსოვს ტაძრის მსახურებიც: მაგალობელი ანიკო და ზინაიდა, მედავითნე ანა და მამა ვახტანგ ასათიანის ოჯახი, მამა ინდისი, მამა დავითი და მამა გრიგოლი, ეკლესიის თავმჯდომარე ბაბულია... სტიქაროსნობას ვერ ვბედავდი, კრძალვა და რიდი მქონდა, მაგრამ მნათე ვიყავი, რკინის მიხვე-

ულ-მოხვეული ვინრო ავარიული კიბით ავდი-
ოდი სამრეკლოზე და ვაგუგუნებდი ზარებს.
რამდენჯერმე ბეზიაჩემიც ამომყვა. როცა ზა-
რებს რეკავ, 300 ანგელოზი თავზე დაგყურებ-
სო - მითხრა. გამუდმებული თავის ტკივილი
ანუხებდა და იმედი ჰქონდა, რომ წირვის დროს
დარეკილი ზარები შვებას მოჰგვრიდა.

მაშინ ეკლესიური ცხოვრება სუდარაგადა-
ფარებული იყო (როგორც თავის დროზე მსოფ-
ლიო პატრიარქმა თქვა ათონის სამონასტრო
ცხოვრების შესახებ), მაგრამ მწვანეყვავილა-
ზე, ქუთათელ-გაენათელის ლოცვა-კურთხე-
ვით, ღვთის სიტყვას ქადაგებდა სწორედ ბეზი-
აჩემის ძმა - რაჟდენი (რატომღაც მღვდლები
მაშინ ამბიონიდან არ გვმოძღვრავდნენ), რო-
მელიც მედავითნე იყო ამავე ტაძრისა. ყოველ
წირვაზე, განიცადენის დროს, ის განმარტავდა
წაკითხულ სახარებასა და, გაბრიელ ეპისკო-
პოსის ქადაგებათა მიხედვით, - სამოციქულოს.
ამიტომ მრევლმა იმატა მწვანეყვავილაზე. იმ
მძიმე დროში რაჟდენმა ბევრი რამ გააკეთა ეკ-
ლესიის აღორძინებისთვის. ბოლშევიკური რე-
ჟიმის პირობებში იმერეთში აღადგინა არაერ-
თი გაუქმებული ეკლესია. არ არის ძნელი მი-
სახვედრი, რა სირთულეებთან იქნებოდა ეს

დაკავშირებული. უფრო მეტიც, მრევლის შემონირულობით სოფელ გოდოგანში მან ააგო ახალი ტაძარიც კი, რომელშიც, თანასოფლელების მოთხოვნით, მიუჩინეს საუკუნო განსასვენებელი.

ადრე დაქვრივდა ბებიაჩემი. 1941 წელს ომში გაიწვიეს მისი ღვთისმგმობელი მეუღლე (სოფლის ეკლესიიდან ხატები ჩამოუყრია და დაუნვაავს). დარჩა სამი წლის ერთადერთი შვილი (დედაჩემი) და ავი დედამთილი (როგორც თავად ამბობდა). წვალებითა და გაჭირვებით გაზარდა დედისერთა ლილი, გაათხოვა, ქორწილიც გადაუხადა და, როცა მაყრიონი დაიძრა, გაიცხადა, შეიკივლაო. მარტო რჩებოდა ამ სამყაროში. შვილი იყო მისი ერთადერთი იმედი და ნუგეში, გაუჭირდა მასთან განშორება. ქორწილისთვის უჩვეულო კივილი კი, როგორც ჩანს, ერთგვარი წინათგრძნობა იყო იმისა, თურა “სალხინებელსაც” უმზადებდა ბედისწერა.

საიდანაც ჩემი მახსოვრობა იწყება, ბებიაჩემს აღარ ჰყოლია არც ქათამი (მელა და ვირთხა უნადგურებდა), არც ძაღლი (ღამით რომ დაიყეფს, უფრო შემეშინდება, მეგონება, ვილაც მომადგაო), არც ძროხა (უკვე მოვლა აღარ შეეძლო), არც რადიო, არც ტელევიზორი

(იტყოდა ხანდახან: რადიო მაინც რომ მქონდეს, ადამიანის ხმას გავიგონებდი და იმედი მომეცემოდაო). ირგვლივ აღარც მეზობლები ცხოვრობდნენ. მოშორებით იდგა მასზე გაცილებით ასაკოვანი ნინა ბებიას (ისიც მარტო ცხოვრობდა, 101 წლისა გარდაიცვალა) სახლი. წყალს შორიდან ეზიდებოდა. მოკლედ, ნამდვილი შეუმოსავი მონაზონივით ლოცვასა და შრომაში ატარებდა წუთისოფელს. მარტოობის ბინადარი იყო და უძლებდა ამ ჯოჯოხეთს! ცხოვრობდა იმ იმედით, რომ ვინმე დაურღვევდა ამ მარტოობის უნივერსალურ კანონს, თუმცა ეს ლოდინი ხანგრძლივი და მძიმე იყო, რადგან მე მხოლოდ ზაფხულობით შემეძლო მასთან დარჩენა...

ფეხით დადიოდა ყველგან. მანქანაში ვერ ჯდებოდა, თვბრუ ეხვეოდა და ღებინება ეწყებოდა. უთენია დგებოდა ყოველ კვირა დილით და წირვაზე დასასწრებად სორმონიდან ქუთაისში მწვანეყვავილას ეკლესიაში მიდიოდა, თანაც იქ დაძმები ხვდებოდნენ ერთმანეთს. მზეს ვერ იტანდა (ჩემსავით). ამიტომ, ზამთარ-ზაფხულ შავი ქოლგით დაიარებოდა. როცა კოლექტივის წევრი იყო და ფიზიკური შრომა შე-

ედლო, მაშინაც ქოლგით კრეფდა ჩაისო - იგონებდნენ მეზობლები. ამ ქოლგას სხვა ფუნქციაც ჰქონდა - ასე უთენია ქალაქში მიმავალს ძაღლები რომ დაინახავდნენ, დაედევნებოდნენ და ისიც ქოლგით იგერიებდა, თავს იცავდა. ერთხელ გზაზე ყელგამოჭრილი კაციც ნახა, რამდენიმე წუთით გაასწრეს მკვლელებმა. ადვილი წარმოსადგენია, რა დღეში ჩავარდებოდა.

ზაფხულობით მასთან ვიყავი. მართალია, მაშინდელი სამყარო არ იყო ასე გლობალურად დატვირთული სხვადასხვაგვარი ადიქციით. რაც მთავარია, არაფერი ვიცოდით კომპიუტერის შესახებ და, შესაბამისად, არც ინტერნეტ-დამოკიდებულება არსებობდა. არ ვიყავით გაორებული რეალურსა და ვირტუალურს, პროცესსა და შედეგს შორის, მაგრამ მაინც ყველას უკვირდა, როგორ ვძლებდი მოხუცების გარემოცვაში, ამ სრული დეპრივაციის პირობებში - ინფორმაციულ ვაკუუმში. იმთავითვე დამოუკიდებელი და თავისუფალი ვიყავი, ამიტომ არც “არას” თქმა გამიჭირდებოდა, მაგრამ არ ვგრძნობდი არანაირ დისკომფორტს იმ გარემოში, რომელშიც ცხოვრობდა ბებიაჩემი. ერთად მივუყვებოდით ფეხით მწვანეყვავილას

ეკლესიამდე ათკილომეტრიან გზას. მეუბნებოდა: რამდენ ნაბიჯსაც გადადგამ, იმდენ მადლში ჩაგენერებაო და გახარებული ვითვლიდი ჩემს ნაბიჯებს. გულხარბი ვიყავი და ბევრი მადლი მინდოდა დამეგროვებინა. მე-20 საუკუნის 80-იანი წლების დასაწყისში უღმერთობის ეპოქაში, კომუნიზმის გაფურჩქვნის მოლოდინში მყოფ საბჭოეთში ეს იყო ერთადერთი ფაქტი, ალბათ, სოფლიდან ქალაქამდე სალოცავად ფეხით მოსიარულე ბებია-შვილიშვილისა.

ლოცულობდა დილით და საღამოს, ჭამის წინ და ჭამის შემდეგ. მკაცრად ემზადებოდა ზიარებისთვის. წელიწადში, ორჯერ თუ ეზიარებოდა. ისე გაშინაურებული ევქარისტიის საიდუმლოებასთან, როგორც არიან ჩვენი დროის მორწმუნენი, არ იყო. ზიარებამდე სამი დღით ადრე დღეში ერთხელ ვჭამდით, მხოლოდ სადილს და ისიც - უცხიმოსა და უმარილოს². როგორი ბედნიერი ვიყავი მის გვერდით!

² ეკლესიური ცხოვრება ინერციით მიდიოდა. როცა აღსარების ჩასაბარებლად ვემზადებოდი, ვკითხე, რა ვუთხრა მოძღვარს-მეთქი. არც ცოდვათა ჩამონათვალი არსებობდა და არც თავად

თითქოს ეს მარტოობაც მხიბლავდა და უფრო ის, რომ ჩემი იქ ყოფნით ვუმსუბუქებდი ცხოვრებას. როცა წამოვიზარდე, ფეხით კი მივყვებოდი, მაგრამ ქალაქიდან უკვე ავტობუსით

მოძღვრები გვეკითხებოდნენ გამოჩხრეკით ჩვენს ცოდვებს. ბებიაშ და მარიგა, ასე უპასუხე: ყოველნაირად დამნაშავე ვარ უფლის წინაშეთქო! ეკლესიას გარს სამჯერ შემოვუვლიდით და გულში „უფალო, შეგვიწყალებ“ ვამბობდით; ზარების რეკვისას ვიტყოდით: „გვესმის, უფალო, შენი ხმა, მოგვესმა, უფალო, შენი ხმა!“; აღსავლის კარები რომ გაიხსნებოდა, უნდა გვეთქვა: „მეუფეო, გაგვიხსენ ზეციერი ცხოვრების კარები“, დახურვისას: „მეუფეო, ნუ დაგვიხშავ ზეციერი ცხოვრების კარს“. მიცვალებულთთვის სანთელს მაშინ ვანთებდით, მართალთა ლიტურგია რომ დაიწყებოდა, „რომელი ქერუბიმთას“ გალობა; „შენ გიგალობის“ დროს ჩამოვთვლიდით ქრისტეს მინიერი ცხოვრების ეტაპებს: ქრისტეს შობა, წინადაცვეთა, მირქმა, ნათლისღება... როცა გუნდი „მამაო ჩვენოს“ გალობას დაიწყებდა, დავიჩოქებდით და მარჯვენა ხელს მარცხენაზე დავიდებდით ჯვრის ფორმით ისე, როგორც ქრისტეს აქვს გეთსიმანიის ბაღში ლოცვისას - ასეთი იყო საეკლესიო გადმოცემითი სწავლება მრევლში მინავლული.

ვბრუნდებოდი. რასაც იყიდდა, მომქონდა, რომ თავად ტვირთის გარეშე ემგზავრა.

დავყავდი სოფლის გაუქმებულ და დანგრეულ ტაძრებში. თვითონ ცოცხს წამოიღებდა, დაგვიდა, მაგრამ, რადგან საკურთხეველში ქალის შესვლა არ შეიძლებოდა, იქაურობას მე მალაგებინებდა. ჩვენს სიგრძე თაფლის სანთლებს ანთებდა გელათსა და მონამეთაში, მწვანეყვავილაზე, სორმონის სამებაში... ასე მაზიარა ხუთი წლიდან ეკლესიურ ცხოვრებას, უბრალოებას, შრომასა და სიმართლის სიყვარულს. დღესაც მჯერა, რა საქმესაც უნდა აკეთებდეს ადამიანი, როგორი ქველმოქმედიც უნდა იყოს, თუ ის სიმართლით არ ცხოვრობს, ამო და დაკარგულია ყოველგვარი ღვაწლი. ამიტომ, დავით მეფისა და წინასწარმეტყველის სიტყვები ჩემთვის ცხოვრების პრინციპია: **“ნეტარ არიან, რომელთა დაიცვან სამართალი და ყონ სიმართლე ყოველსა ჟამსა”** (ფსალ. 105, 3). არადა, ქართველი კაცი როგორ უფრთხის ამ სიმართლესა და სამართლიანობას?! ჩვენში ხომ იმთავითვე შერისხული იყო ცხოვრების ასეთი წესი. დასტურად ორი ანდაზაც საკმარისია: “სიმართლის მთქმელს ცხენი

შეკაზმული უნდა ჰყავდეს” ან “სიმართლის მთქმელს ენა მოჭრესო”.

არ ვიცი, ვისთვის იყო ფუფუნება და განცხრომა კომუნისტური რეჟიმი. ჩემ ირგვლივ დაუძლეველი სიღარიბე ბოგინობდა, - გაჭირვება, ხმელა პური, “არქონობა” - როგორც ბებიაჩემი იტყოდა...

ერთი სიმღერისა არ იყოს, “ბავშვობაში წითელა რომ შემეყარა”, მთელი ოჯახი ფეხზე დადგა, ბატონები ბრძანდებო. წითელა მქონდა და ამიტომ სახლი ფერადი ფერებით მორთეს, წითელი ბუშტებიც მომიტანეს. დიდი ბატონების პატივსაცემად გაშლილი იყო ტაბლა, რომელზეც ენყო ტკბილეულობა და ცომისაგან დამზადებული რალაც ფიგურები (მგონი, ჩემმა ბიძაშვილმა გააკეთა). როგორც წესი, ავადმყოფის სურვილი უყოყმანოდ სრულდებოდა. საკმაოდ გამირთულდა დაავადება. მეზობელი მოვიდა, ქალაქში მივდივარ და რას დამაბარებ, რას ინებებო - დაკითხვა მომონყო მობოდინებითა და მოფერებით. მინდოდა მეთქვა, პიანინო მიყიდეთ-მეთქი, მაგრამ ვიცოდი, ოჯახს ამის საშუალება არ ჰქონდა და ხმა არ გავიღე!

დრო გადიოდა და უკეთესობა არ მეტყობოდა. სასწრაფოდ გადმოიყვანეს სორმონიდან ოლია ბებიაც. მაღალი სიცხე მქონდა, მაგრამ რა დამავინყებს იმ ერთ სალამოს, როცა საოცრება დაიბადა ჩემ თვალწინ. რადგან “ბატონებია გამჯავრებულია” (ასე ეძახდნენ დაავადების გართულებას), მათი გული უნდა მოვიგოთ და კონცერტი გამიმართეს! მასში მონაწილეობდა ყველა, ვისაც როგორ შეეძლო. ჩვენი ოჯახი მუსიკალური იყო. ოთხი ინსტრუმენტი გვქონდა შინ. დედაჩემმა წითელბაფთიანი გიტარა გადმოიღო და თავისი შაირები დაამღერა:

შაირები ბევრი ვიცი
ოქრო ვარ გამოწონილი,
ბიძაშვილი გაგიკოცნე
ლოგინზე წამოწოლილი.

ბიჭო, შენი თეთრი ბლუზა
კერვაგაუთავებელი,
უბედური შენი გოგო,
შენგან გაუხარებელი.

მე ისეთი ჩიტი მიყვარს,
მაღლა-მაღლა ფრინავდესო,
იმ ოთახში შემიყვანდეს,
სადაც ჩემს ბიჭს სძინავდესო.

მიყვარხარ, ბიჭო, მიყვარხარ,
თავირად სტკივა სხვასაო,
შენ შემოგწირავ სიცოცხლეს,
შემოგეველები თავსაო!

ბიჭო, ბლუზა შეგიკერავს,
მოუკელი განსო,
დედაშენი ვერ იშოვის
ჩემისთანა რძალსო.

ერთხელ ბაღში დაგინახე,
კობტა ხელით ვარდსა კრეფდი,
მთვარეს ჰგავდა შენი სახე
და მზესავით მანათებდი.

მე ერთხელ რომ დაგინახე,
მომენონა შენი სახე,
და იმ დღიდან, გენაცვალე,
სიყვარული დაგინახე.

თუ არ გინდა, ცრემლი ღვარო,
თუ არ გინდა, დაიჩაგრო,
კარგად თუ არ დაუკვირდი,
ისე არვინ შეიყვარო!

დედამთილო, ხომ გითხარი,
სარჩული სჯობს საპირესო,
სიცილით რომ მომიყვანე
ახლა რაღა გატირებსო?!

სიყვარული არის ორი:
ერთი ტკბილი, ერთი მწარე,
ჩემთვის რომელს გაიმეტებ, -
ეს მითხარი, გენაცვალე!

ვენაცვალე ჩემს დედამთილს,
ბატი უსუქებია,
გაუზრდია კარგი შვილი,
ჩემთვის უჩუქებია!

სიყვარული რომ ორია,
მეც ვარ მაგის თანახმა,
მთელ ქვეყანას მირჩევნია
ჩემი ბიჭის დანახვა.

ვენაცვალე ჩემს დედამთილს
გამოსახედ თვალეზში,
იმან მე ამომირჩია
გასათხოვარ ქალებში.

რა კარგია არემარე,
ზედ დაჰყურებს ბადრი მთვარე,
გულახდილად უნდა გითხრა,
რომ მიყვარხარ, გენაცვალე!

დედამთილო, დედაო,
შენ დეგეცა ბნედაო,
შენი შვილი ჩემი არი,
შენ რა გენალვლებო?!

რა კარგია, როცა მთიდან,
მოჩუხჩუხებს ცივი წყარო,
რა კარგია, როცა ვაჟი
ჩუმად გეტყვის, მიყვარხარო!

სიყვარული ტანჯვა არის,
არასრული ნეტარება,
მაგრამ მაინც ყველას გული
ამ სატანჯველს ეტანება.

რა კარგია, ხის კაკლის ქვეშ
ქარი ქროდეს, წვიმა წვიმდეს,
მე გავიხდი, შენ ჩაგაცმევ,
ჩემო გოგო, არ შეგცივდეს.

რა ლამაზი ვარდის შტო ხარ,
მებრალეები მარტორომ ხარ,
დედა რომ გამოომიშვებდეს,
უეჭველად შენთან მოვალ.

ჭყინტი ყველის ჭამა მიყვარს,
ღვინოც მიყვარს ხვანჭკარაო,
ვენაცვალე, ვისი გულიც
სიყვარულით დამთვრალაო!

მამაჩემის დედა, დონია ბებია - ამაყი და ღირსების გამძაფრებული გრძნობის მატარებელი, სასთუმალთან მიჯდა და იავნანას მიმღეროდა. “ნანინეია, დიდო ბატონო” - ახლაც ყურში მესმის მისი ხმადაბალი და მორცხვი პირველი ხმა. მაშინ ის 80 წლის მაინც იქნებოდა. ყველას გაგვიხარდა, ბატონებით შეპყრობილსაც და სხვებსაც, მაგრამ მისი სიმღერა არ გაგვკვირვებია - სიცოცხლის მოტრფიალე იყო, თავმომწონე და არისტოკრატიული.

ცნობილია, რომ ბატონებისადმი მიძღვნილ რიტუალში ყოველთვის ჩართული იყო ცეკვა-ცამიტომ, დედაჩემმა ყველას სთხოვა: ბატონებს უცეკვეთო. თავადაც იცეკვა, მეზობლის ბავშვებიც აჰყვნიენ. მერე ოლია ბებიას, სასხვათაშორისოდ, უთხრა: შენც იცეკვეო. და უცხად გავხდით საოცრების მონაწილე - ბებიაჩემი წამოდგა. ის გიტარაზეც კარგად უკრავდა, მაგრამ არ მღეროდა, მხოლოდ გალობდა, თანაც -

ხმადაბლა. თურმე მის ბავშვობაში გოდოგანში ქალაქიდან ცეკვის მასწავლებელი ჩამოსულა და სოფლის გოგო-ბიჭებისათვის საცეკვაო ილეთები უსწავლებია. ბებიაჩემი ტანდაბალი, გამხდარი და მოქნილი ქალი იყო. როგორც მერე გაგვანდო, კარგად ავითვისე და მასწავლებელიც მაქებდა, ყველაზე კარგად ცეკვავო. და ამ ცხოვრებისგან გატანჯულმა ქალმა, ათასგვარ ვარამსა და უბედურებაში გამოვლილმა (როგორც თვითონ იტყოდა: ნისქვილის ქვა არ დატრიალებულა ჩემს თავზე, თორემ სხვა არაფერი დაუკლია ნუთისოფელსო), თითქმის 60 წლის შემდეგ ბავშვობის ის ცეკვა გაიხსენა და ჩემ თვალწინ გაცოცხლდა გასაოცარი მოძრაობები, დახვეწილი პლასტიკური ნახაზები, ღრმა შინაარსით დატვირთული, რალაც დრამატურგიული ფუნქციის მქონე მიხრა-მოხრა, მეტყველი და რიტმულად ორგანიზებული. სათამაშო მელოდიას ფანდურზე დედაჩემი უკრავდა - ეს იყო მაქსიმუმ სამნუთიანი ცეკვა, ესთეტიკურად ცოცხალი სინამდვილის გამოცხადება, მისი შინაგანი სამყაროს მთლიანობის ქორეოგრაფიულ ენაზე ამეტყველება. გაოცებული შევცქეროდით და არ გვჯე-

როდა, რომ წითელა ბატონების გულის მოსაგებად თავის სიცოცხლეში ამდენი ხნის შემდეგ და უკანასკნელად ცეკვაავდა ბებია და ამ ცეკვაშიც კი დიდი ტკივილი იყო დაუნჯებული, - მისივე ნატურის ანაბეჭდი.

მისი ცხოვრება, მართლაც, იყო ხიდგალმა დაწერილი და ძნელად წასაკითხი წიგნი!

დღესაც კი ყოველ მოხუცში, ყველა ბებიაში დავეძებ. ის მაინც არავის ჰგავს - დიდი ტანჯვით, უთქმელი დარდით...

არ მახსოვს დაყვირება, გაბრაზება, წყენა... ცრემლსაც კი არ მანახებდა. სორმონში ჩვენი ერთად ყოფნის ბოლო ზაფხულიც თვალწინ მიდგას. აღარ მინდოდა უნივერსიტეტში წამოსვლა. მისი მოვლა, მასთან ყოფნა უფრო დიდ საქმედ მიმაჩნდა. მერე ცივ ნოემბერში შევხვდით უკანასკნელად, სუსხიანი და წვიმიანი დღე იყო. მოვიხედე. მისი გამჭოლი მზერა მომყვებოდა. ასე დავშორდით!

იდგა 1994 წლის ცივი თებერვალი. მე-20 საუკუნის ქართული ლიტერატურის ისტორიის გამოცდა 2 თებერვალს მქონდა დანიშნული პროფესორ ტარიელ კვანჭილაშვილთან. პირველში კი დეპუმა მივიღე, მგონი ჩემი ძმა მიგზავნიდა: “ჩამოდი, ოლია ბებია გარდაიცვალა”.

დრო გაჩერდა!

მაშინვე მივატოვე გამოცდები. სამი დღე მატარებელში ვიყავი გაჭედილი, დიდთოვლობის გამო. მხოლოდ ბოლო პანაშვიდზე ჩავედი სორმონში...

23 წელი გავიდა მას შემდეგ. ღმერთია მოწამე, ამ ხნის განმავლობაში არ დაღამებულა არც ერთი დღე უცრემლოდ, გამანადგურებელი მონატრების მწვავე გრძნობის გარეშე. ვერ დავამთავრე გლოვა, მოთქმა, გოდება, უხმო ტირილი თუ ხმით ნატირალი. როცა ცხადში ვერ ვახერხებდი, ძილში ვტიროდი მთელი ხმით. ბევრია ამისი მოწამე (ჩემს მეზობლებს აღვიძებდათ ღრიალი).

თურმე სიკვდილის წინ მანდარინი მოინატრა, მოუტანეს, მაგრამ უკვე გვიანი იყო... ამის შემდეგ მანდარინზე, საერთოდ, უარი ვთქვი. ერთხელ, საახალწლოდ, ანა კალანდაძეს ვენვიე. ხშირად მახსენდებოდა სტრიქონები მის მიერ 1945 წელს დაწერილი ლექსიდან “მო, მომეფერე, ჩემო ბებია”:

“რად სევდიანნი შენს სარკმელთან დგანან არყები?
კაეშანი დაუფლებიათ?
ისას შემვედრე, გარდამსახე პირჯვარი შენი,

მო, დამიამე, მითხარ, მიაბე კაეშნით მოცულს
და ოზლად შთენილს
დამიყვავე და მომეფერე, ჩემო ბებია”.

საუბარში ეს ლექსიც ვახსენე. უფრო მამი-
დაჩემზე (ვერა ბუდინსკაია) დავწერეო, - მითხ-
რა. უცბად მანდარინს დაავლო ხელი და გამო-
მინოდა. ცრემლი წამსკდა. თავად დაიბნა. მი-
ზეზი რომ ვუთხარი, “თვალგანანვიმები” და-
რჩა.

აღბათ, თუ რამ შემომრჩა რწმენის, სიყვა-
რულის, სინმინდის, უიღბლობისა თუ მარტო-
სულობისა, ყველაფერი ოლია ბებიასაგან
მაქვს და, თუ ოდესმე კიდევ რამე შევძელი ამ
ცხოვრებაში, წმინდა ბარბარეს სახელზე ეკ-
ლესიას ავაშენებ მისი სულის საოხად. წერა
რომ შემეძლოს, ბევრ ლექსს ან რომანს მი-
ვუძღვნიდი; არც ხატვა მეხერხება და, სამწუ-
ხაროდ, ვერც რეკვიემს შევქმნი. ეს მაგიური
პოეზია - ცრემლით ნაწერი მისი გამოლოცვე-
ბის პატარა წიგნი კი მხოლოდ იმაში მეხმარება,
რომ დარდსა და ტკივილს გავუძლო...

SABA METREVELI

THE DISENCHANTMENT SPELLS

Summary

The main difference between praying and deliverance prayer is that the latter is associated with ritual – the act that empowers it. Deliverance stems from actions and it demands the dynamics. Words, actions, mimics, gestures, whispers, mumbles are what represents deliverance. It contains past, present and future altogether. The past is connected with the being haunted by the evil spirits, being ill, sickness. The present is marked by the mumble of the faith healer. And the future is emerged in the expectation of resurgence.

Faith healer does not use icons or candles and never takes people to church. The place, type and purpose of the prayer is distinctive. Faith healer is more mundane, while believers pray with different perspective as they lead the way towards the God, the prayer of the latter is based on the eternal bliss.

Rituals of the faith healers are full of dynamics rather than statics of the prayer. They are occupied with something which influences those whom they pray for.

Mostly these kinds of prayers are repeated three times that is originated from the Christian canon. Acts and rituals are the part of the holy sacraments as well. There are special rites, such as Washing the Feet, Christening, sanctification of water that require strict rules and regulations. Besides, the holy Church executes special prayers such as exorcism.

The prayer for exorcism casts the devil out, while there are other special deliverance prayers named as “for liberating from the evil spirits”. Symbol of these deliverances is a black-handled knife which replaces a lance. Black-handled knives are actively used in this process, not only with the scared or cursed, but with other people as well.

Three components are dominant and vital for the structure of deliverance prayer, these are: words, acts(ritual) and mumbles.

დამონებანი:

- აბულაძე 1973: აბულაძე ი., ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, მასალები [რედ. ე. მეტრეველი და ც. ქურციკიძე]. თბილისი: გამომცემლობა “მეცნიერება”, 1973.
- აღწერილობა, III, 1948: ხელნაწერთა აღწერილობა, ტ. 3 /შედგენილია და დასაბუჯდად დამზადებული ქრისტინე შარაშიძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით/. თბილისი: გამომცემლობა “საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამომცემლობა და სტამბა”, 1948.
- ახვლედიანი 1978: ახვლედიანი გ., შელოცვები ძველ ქართულ ანთოლოგიებში. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე, N4, თბილისი, 1978.
- ბარდაველიძე 1979: ბარდაველიძე ჯ., ქართული შელოცვების ლექსთწყობა. ქართული ფოლკლორი (სტრუქტურა და პოეტიკა), ტ. 9, თბ., 1979.
- ბოჭორიძე 1995: ბოჭორიძე გ., იმერეთი. თბილისი: გამომცემლობა “მეცნიერება”, 1995.
- ბაყაშვილი 2003: ბაყაშვილი მ., წყევლა-ლოცვის შედეგები კავკასიურ ფოლკლორში. კავკასიის მაცნე, 8, თბილისი, 2003.
- ბეგიაშვილი 1941: ბეგიაშვილი თ., ქართული ფოლკლორი. თბილისი: სტალინის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1941.

- გაგულაშვილი 1986: გაგულაშვილი ი., ქართული მაგიური პოეზია. თბილისი: გამომცემლობა “თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა”, 1986.
- გველი მოვკალ... 1992: გველი მოვკალ უფლისათვის - ქართული შელოცვები, წიგნთა და ხელნაწერთაგან გამოკრება მიხო მოსულიშვილმა, რედაქტორი ამირან არაბული. თბილისი: გამომცემლობა “ილია”, 1992.
- დადიანი... 2001: დადიანი ე., ნაკანი ნ., ფუტკარაძე ტ., ხაჭაპურიძე რ., შელოცვების ენა ქართველური დიალექტების მონაცემთა მიხედვით. ქართველური მემკვიდრეობა, ტ.5, ქუთაისი, 2001.
- დაუჯდომელი 2003: დაუჯდომელი საგალობელი ყოვლადწმიდისა სამებისა. განთავსებულია 2003 წლიდან, მისამართი: <http://www.orthodoxy.ge/lotsvani/akatisto/sameba.htm>.
- დიდი კურთხევანი 2002: დიდი კურთხევანი. მოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და სქოლიოები დაურთო ედიშერ ჭელიძემ. თბილისი, 2002.
- კაკაბაძე 1921: კაკაბაძე ს., დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო საბუთები, I. თფილისის უნივერსიტეტის გამოცემანი, 1921.
- კალენდარი 1996: საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, თბილისი, 1996.
- კეკელიძე 1980: კეკელიძე კ., ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტომი პირველი. თბილისი: გამომცემლობა “მეცნიერება”, 1980.

- კიკნაძე 2008: კიკნაძე ზ., ქართული ფოლკლორი. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2008.
- კოჭლამაზაშვილი 2002: კოჭლამაზაშვილი ე., დიდი სინური კურთხევანის რედაქციული თავისებურებანი. კოდიკოლოგიურ-ლიტურგიკული ნარკვევი, თბილისი, 2002.
- ლექსიკონი 1990: ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი. ერთტომეული. ნაკვეთი პირველი, ნაკვეთი მეორე, თბილისი: გამომცემლობა “ქართული ენციკლოპედიის მთავარი სამეცნიერო რედაქცია”, 1990.
- ლოცვანი 2003: ლოცვანი. განთავსებულია 2003 წლიდან, მისამართი: <http://www.orthodoxy.ge/lotsvani.htm>.
- მაკალათია 1941: მაკალათია ს., სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია. თბილისი, 1941.
- მამისიმედიშვილი 2005: მამისიმედიშვილი ხ., ქისტური შელოცვები და მაგიური ტექსტები [პანკისელი ქისტების ზეპირსიტყვიერებიდან]. ლიტერატურული ძიებანი. ტ. 26, თბილისი, 2005.
- მახაური 2011: მახაური ტ., ფოლკლორულ-ეთნოგრაფიული ნარკვევები. ნ. 3, თბილისი: გამომცემლობა “უნივერსალი”, 2011.
- მხეიძე 1985: მხეიძე მ., მხეიძე ნ., მწვანეყვავილას მწვანე ბორცვებზე. ქუთაისი, გამომცემლობა “საბჭოთა საქართველოს ქუთაისის ფილიალი”, 1985.

- ნათლობის წესი 1996: ნათლობის წესი. საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, თბილისი, 1996.
- ნიკოდიმოსი 2003: ნიკოდიმოს მთაწმინდელი, უხილავი ბრძლა (ნაწილი პირველი). განთავსებულია 2003 წლიდან, მისამართი:
http://www.orthodoxy.ge/tserilebi/brdzola/1_47-50.htm.
- ორბელიანი 1991: ორბელიანი ს., ლექსიკონი ქართული, ტ. 1, /მოამზადა... ილია აბულაძემ [რედ.: ელ. მეტრეველი, ც. ქურციკიძე], თბილისი: გამომცემლობა “მერანი”, 1991.
- ორბელიანი 1993: ორბელიანი ს., ლექსიკონი ქართული, ტ. 2, /მოამზადა... ილია აბულაძემ [რედ.: ელ. მეტრეველი, ც. ქურციკიძე], თბ. გამომცემლობა “მერანი”, 1993.
- ოქროშიძე 1955: ოქროშიძე თ., შელოცვის უძველესი ქართული ტერმინი. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ.16, №2, თბილისი, 1955.
- პარაკლისი 2003: პარაკლისი ყოვლადწმიდისა ღმრთისმშობლისა. განთავსებულია 2003 წლიდან, მისამართი: <http://www.orthodoxy.ge/lotsvani/paraklisi/gvtismshoblis.htm>.
- სარჯველაძე 2001: სარჯველაძე ზ., ძველი ქართული ენის სიტყვის კონა. თბილისი: გამომცემლობა „სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, 2001.
- სვიმეონი 1991: წმიდა სვიმეონ ახალი ღვთისმეტყველი, სიყვარულის შესახებ. წიგნში სიტყვა მართლისა

სარწმუნოებისა, II, თბილისი: გამომცემლობა “მერანი”, 1991.

- სიხარულიძე 1976: სიხარულიძე ქს., ქართული ფოლკლორის ისტორიისა და თეორიის საკითხები. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1976.
- სულაძე 1997: სულაძე მ., შელოცვები და ასტროლოგიური ემბლემატიკა [შელოცვებისა და ასტროლოგიურ ნიშანთა სიმბოლური გააზრება]. ჟურნ. “ცისკარი”, N12, თბილისი, 1997.
- სწავლანი 1955: მამათა სწავლანი. X და XI საუკუნის ხელნაწერების მიხედვით გამოსცა ილია აბულაძემ. თბილისი: გამომცემლობა “მეცნიერება”, 1955.
- ტერმინები 2011: ტერმინები. განთავსებულია 2011 წლიდან, მისამართი: <http://martlmadideblobage/terminები25.html>.
- ტურაშვილი 2010: ტურაშვილი მ., თანამედროვე ქართული ნარატიული ფოლკლორი. თბილისი: ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა, 2010.
- უმიკაშვილი 1964: უმიკაშვილი პ., ხალხური სიტყვიერება [4 ტომად], ტ. 4. თქმულებები და ლეგენდები, საყოფაცხოვრებო-ნოველისტური ზღაპრები, მახვილსიტყვაობა, მაგიური ტექსტები, შემკრების არქივიდან. თბილისი: გამომცემლობა “ლიტერატურა და ხელოვნება”, 1964.

- ქურდოვანიძე 2001: ქურდოვანიძე თ., ქართული ფოლკლორი. თბილისი: გამომცემლობა “მერანი”, 2001.
- ქურდოვანიძე 2008: ქურდოვანიძე თ., ქართული ხალხური სიტყვიერების სპეციფიკა და ჟანრები. თბილისი: გამომცემლობა “მნიგნობარი”, 2008.
- შიოშვილი 1994: შიოშვილი თ., ქართული ხალხური შელოცვები. ბათუმი, აჭარის ჟურნალ-გაზეთების გამომცემლობა, 1994.
- ჩიქოვანი 1956: ჩიქოვანი მ., ქართული ხალხური სიტყვიერების ისტორია. თბილისი, სამეცნიერო მეტოდური კაბინეტის გამომცემლობა, 1956.
- ჩიქოვანი 1975: ჩიქოვანი მ., ქართული ხალხური სიტყვიერების ისტორია. თბილისი: გამომცემლობა “თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა”, 1975.
- ცანავა 1979: ცანავა აპ., მაგიური პოეზიის სტრუქტურის ზოგიერთი საკითხი. წიგნში “სტრუქტურა და პოეტიკა, ქართული ფოლკლორი, IX, თბილისი: გამომცემლობა “მეცნიერება”, 1979.
- ცინცაძე... 2013: ცინცაძე მ., ფირცხალავა ლ., ხალხური შელოცვების ძალა. თბილისი, 2013.
- წმიდანი მკურნალნი 1998: წმიდანი მკურნალნი და მეოხნი ჩვენნი წინაშე ღმრთისა /შეკრიბა... მიქაელ ჭაბაშვილმა, დაიბეჭდა რუსთველ მიტროპოლიტ ათანასეს ლოცვა-კურთხევით/, თბ., 1998.
- ჭელიძე PDF ვერსია: ჭელიძე ე., აპოკრიფულ წიგნთა ეფთვიმე ათონელისეული ინდექსი. მისამართი:

https://attachment.fsbx.com/file_download.php?id=465693496832410&eid=ASuMfRN8kVlqzGDkZosQvsLleC1zWoUikyNmClFOytMh75p43ZZgsAakRARBWwdpUw&inline=1&ext=1452429765&hash=ASuLMZTWZ5oZVWSX.

- ხაჭაპურიძე 1998: ხაჭაპურიძე რ., სამკურნალო ხასიათის შელოცვები, მათი შესრულების ტრადიცია ოკრიბაში. ქართველური მემკვიდრეობა, ტ.2, ქუთაისი, 1999.
- ხაჭაპურიძე 1999: ხაჭაპურიძე რ., სამეურნეო შელოცვების ქრისტიანული და ხალხური ასპექტები. ქართველური მემკვიდრეობა, ტ.3, ქუთაისი, 1999.
- ხაჭაპურიძე 2002: ხაჭაპურიძე რ., მეზობლებთან ისტორიული დამოკიდებულების ასახვა ქართული შელოცვების მიხედვით. ქართველური მემკვიდრეობა, ტ.6, ქუთაისი, 1999.
- ხაჭაპურიძე 2004: ხაჭაპურიძე რ., საკრალური რიტუალები შელოცვებში [შეპირისპირებითი ანალიზი დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის მასალების მიხედვით (სამი, შვიდი, ცხრა...)]. ქართველური მემკვიდრეობა. 8 , 2004.
- ხაჭაპურიძე... 2006: ხაჭაპურიძე ლ.; ხაჭაპურიძე რ., მკურნალობის მეთოდები და ტრადიციები ქართველ მართლმადიდებელ მრევლში. ქართველური მემკვიდრეობა, ტ.10, ქუთაისი, 2006.
- ხაჭაპურიძე 2010: ხაჭაპურიძე რ., აბრაკადაბრები ქართულ შელოცვებში. ქართველური მემკვიდრეობა, ტ.14, ქუთაისი, 2010.

- ხახანაშვილი 1896: ხახანაშვილი ალ., კარაბაღინში დაცული შელოცვანი. ჟურნ. “კვალი”, N15, თბილისი, 1896.
- ხახანაშვილი 1904: ხახანაშვილი ალ., ქართული სიტყვიერების ისტორია (უძველესი დროიდან XVIII საუკუნის გასულამდე). წიგნი 1, ტფილისი: ქართველთა შორის წერა-კითხვის საზოგადოების გამოცემა, N65, 1904.
- ხელიძე 1865: მღვდელი გიორგი ხელიძე, მცირე შენიშვნა საეკლესიო აპოკრიფულის მწერლობისათვის. ჟურნ. “საქართველოს სასულიერო მახარებელი”, ტფილისი, დეკემბერი, 1865.

www.mtsignobari.ge

დაიბეჭდა შპს „მნიგნობარის“ სტამბაში

0102, ქ. თბილისი, კიევის ქ. 10; ტელ.: 294 05 71

გამოლოცვათა მთქმელი - **პარპარე გიორხელიძე**

ISBN 978-9941-465-95-6

9 789941 465956